

PSİKOTERAPİSTLERİN ETİK KARARLARI İLE DUYGULARIN VE KİŞİLİK EĞİLİMLERİNİN İLİŞKİSİ

Filiz Kumova¹

Hasan G. Bahçekapılı²

Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, filizaykan(at)yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8420-629X

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi, bahhasg(at)gmail.com, ORCID: 0000-0002-2056-9718

Kumova, Filiz ve Bahçekapılı, Hasan, G. "Psikoterapistlerin Etik Kararları ile Duyguların ve Kişilik Eğilimlerinin İlişkisi". ulakbilge, 60 (2021 Mayıs): s. 661-685. doi: 10.7816/ulakbilge-09-60-02

Yazar Notu: Bu çalışma, Filiz Kumova'nın 19.06.2020 tarihli doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Klinik psikoloji literatüründe, psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerine yapılan çalışma sayısı kısıtlıdır. Bu çalışmalar ise yurtiçi istisnai bir araştırma dışında, mesleki etik standartlar bulunduğu hâlde psikoterapistlerin ikilem yaşadığı alanların tespitine yönelik betimleyici çalışmalardır. Psikoterapistlerin etik karar ve yargıları ile ilişkili olabilecek faktörlerden ise sadece yaş, cinsiyet, deneyim vb. demografik özellikler incelenmiş, ancak söz konusu özellikler açısından tutarlı ve anlamlı farklılaşmalar ortaya konulamamıştır. Bu araştırma ile psikoterapistlerin etik kararlarının duygular ve kişilik eğilimleri ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Psikoterapistlerin, psikoterapist etik ikilemlerindeki faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerinininki ile karşılaştırılmış, katılımcıların negatif duygu durumlarının deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisinin yanı sıra, sıkça yurtdışı ahlak psikolojisi araştırmalarına konu olan empati, psikopati, analitik düşünme ve özgeci faydacılık gibi kişilik eğilimlerinin de faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre iki grubun hiçbirinde, katılımcıların duygu durumları ile gerek geleneksel yöntem ile gerekse süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Hem geleneksel hem de süreç ayrıştırma analizinde, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerine göre daha yüksektir. Grupların empati düzeyleri birbirinden farklılaşmamıştır. Psikoloji lisans öğrencilerinin Makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimlerinin psikoterapist grubundan daha yüksek olduğu görülmüştür. Her iki grupta da araştırmaya konu kişilik eğilimlerinin, hesaplama yönteminden bağımsız olarak, faydacı/deontolojik karar alma ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu bulgular, bu senaryo tipindeki ahlaki kararlar ile ilişkili kişilik eğilimlerinin klasik ikilemlerdekinden farklı olduğuna ve gelecekte bunların neler olduğunu tespit etmeye dair farklı araştırmalar yapılmasının faydalı olacağına işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Psikoterapist etik ikilem senaryoları, deontoloji, faydacılık, süreç ayrıştırma metodu

Makale Bilgisi:

Geliş: 22 Mart 2021

Düzeltilme: 3 Mayıs 2021

Kabul: 10 Mayıs 2021

Giriş

Klinik Psikoloji literatüründe; hem klinik tanılama, vaka formülasyonu, kullanılacak terapi teknikleri vb. konularda farklı terapi kuramları çerçevesinde oluşturulmuş çok sayıda kaynak, hem de farklı terapi yaklaşımlarının etkinliği üzerine yapılmış çok sayıda bilimsel araştırma bulunmaktadır. Buna karşın, söz konusu literatür psikoterapinin temel ayaklarından biri olan psikoterapötik etik konusunda aynı çeşitliliği göstermemektedir. Yapılan sınırlı sayıdaki araştırma da konuyu yüzeysel olarak ele almıştır (ör.; Fenning, Levkovitz, Treves ve Roe, 2005; Sullivan, 2002). Vyskocilova ve Prasko (2013) konuya ilişkin mevcut literatür bilgilerini gözden geçirdikleri makalelerinde; psikoterapistlerin karşılaştıkları etik ikilemlerin çoğunun özgün, bağlamsal ve karmaşık olduğunu, bu sebeple de etik ikilemlerin çözümüne dair tek ve kesin bir reçete bulunmadığını ifade etmişlerdir. En sık karşılaşılan etik ikilemlerin profesyonellik, gizlilik ve terapi sınırlarına ilişkin konularda ortaya çıktığını belirten yazarlar, söz konusu ikilemlerin çözümünde, istisna durumların çok olması nedeni ile psikoterapistlerin kendi duygu, düşünce, inanç, ön yargı vb. süreçlerini analiz etmelerinin ve süpervizyon desteği almalarının yararlı olacağını söylemişlerdir. Bu kapsamda, psikoterapistlerin etik karar süreçlerini etkileyen faktörlerin, özellikle de duygusal etmenlerin ve ilgili kişilik eğilimlerinin tespitine ilişkin araştırmalar açısından klinik psikoloji literatürünün halen çok bakir bir alan olduğu söylenilebilir. Psikoterapistlerin karar alma davranışlarına etki eden faktörlerin incelenmesine ilişkin araştırmalar yapılmasının hem literatürdeki ilgili boşluğu doldurmak hem de danışan ruh sağlığı üzerinde etkili söz konusu karar alma dinamiklerini daha anlaşılır hale getirmek açısından oldukça önemli olduğuna inanıyoruz. Söz konusu faktörler arasında duyguların ve kişilik eğilimlerinin ilgili karar verme mekanizmaları ile ilişkisini de psikolojinin çeşitli alt dallarında uzun süredir yapılan araştırmalara rağmen göreceli olarak hala gizemini koruması açısından özellikle ilginç buluyoruz. Ayrıca söz konusu çalışmamız, ağırlıklı olarak batı kültürlerinde yürütülen duygu-karar verme ilişkisi ve ahlak psikolojisi çalışmalarının bir sentezinin, Türk katılımcılardan oluşan bir örneklem üzerinde kurgulanmış olması açısından da literatürdeki benzer nitelikteki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu kapsamda, duyguların ve kişilik eğilimlerinin psikoterapistlerin etik konulara ilişkin aldıkları kararlar ile ilişkisini araştırmak için, klinik psikoloji literatürünün yanı sıra, duygu-karar alma ilişkisini inceleyen psikoloji literatürü ile psikolojide normatif etik kapsamındaki çalışmaların incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Psikoterapi Etiği

Psikoterapi sürecinde psikoterapistlerce uyulması gereken etik kuralları standart hale getirmek ve olası ihlallere ilişkin denetimlerin alt yapısını oluşturmak amacı ile pek çok ülkede Meslek Etiği Yönetmelikleri oluşturulmuştur (ör.; APA, 1973; İngiliz Psikoloji Topluluğu, 2009; Kanada Psikoloji Birliği, 2000). Söz konusu yönetmelikler ve bu yönetmelikler çerçevesinde uygulamaya alınan denetim mekanizmaları, her ne kadar uygulamadaki etik ihlallere karşı önemli bir güvence unsuru oluştursa da bire bir yönetmelik maddeleri ile örtüşmeyen, basitçe doğru veya yanlış olarak ayrıştırılması güç konuların etik ikilem ve uygulama farklılıkları yarattığı da açıktır (Conley, 2013). Bu kapsamda, psikoterapistlerin terapi sürecinde verdikleri kararların hangilerinin etik ikilem yarattığı, söz konusu alanlarda hangi davranışta bulunmayı tercih ettikleri ve etik yargılarının mesleki normlar ile ne ölçüde uyum gösterdiği, 1980'lerden itibaren klinik psikoloji camiasında merak uyandırmaya başlamıştır. Psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerine yapılan kısıtlı sayıda araştırmanın (ör.; Clemente, Espinosa ve Urra, 2011; Conley, 2013; Conte, Guis ve Colin, 2000; Plutchik, Picard ve Karasu, 1989; Pope, Tabachnick ve Keith-Spiegel, 1987; Sullivan, 2002; Tubbs ve Pomerantz, 2001) daha çok mesleki etik standartların varlığına karşın psikoterapistlerin en çok hangi alanlarda etik ikilem yaşadığının tespitine ilişkin betimleyici çalışmalar ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Metodoloji farklılıkları (soru biçimlerindeki, etik konuların ifade edilişindeki vb. farklılıklar) nedeni ile söz konusu araştırma sonuçlarını bire bir karşılaştırmak mümkün olmamaktadır (Venkadesh ve Lovibond, 2019). Bununla birlikte, tüm bu araştırma sonuçlarının ortak noktasının, özellikle içeriği göreceli olarak daha belirsiz ve Etik yönetmelik maddeleri ile bire bir örtüşmeyen konularda, psikoterapistler arasında gerek uygulama gerekse ilgili davranışları etik açıdan değerlendirme bakımından farklılıkların arttığını ortaya koyması olduğu söylenebilir.

Yine betimleyici nitelikte bir çalışma olmasına karşın yukarıda özetlenen betimleyici araştırmalardan farklı olarak Fenning, Levkovitz, Treves ve Roe (2005), gizlilik ve psikoterapi sınırlarına ilişkin olası etik ihlallere bakış açısı üzerinden psikoterapistleri, danışanları ve terapi süreci ile ilgili olmayan diğer grubu (alan dışı grup) karşılaştırmışlardır. Söz konusu karşılaştırmada, danışan grubunun gizlilik konusunda diğer iki gruptan daha hassas olduğu, psikoterapist grubunun ise cinsel ilişkiye girme, avans kabulü gibi terapi sınırlarına ilişkin konulara diğer gruplara göre daha katı yaklaştığı bulunmuştur, ancak söz konusu farklılıkların nedenleri irdelenmemiştir.

Psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerinde etkili olabilecek faktörlerden ise sadece yaş, cinsiyet, deneyim vb. demografik özellikler incelenmiş (ör.; Gibson ve Pope, 1993; Grenyer ve Lewis, 2012; Haas, Malouf ve Mayerson,

1988; Thomas, 2005) ancak söz konusu özellikler açısından tutarlı ve anlamlı farklılaşmalar ortaya konulamamıştır. Konuya ilişkin en güncel araştırmayı gerçekleştiren Venkatesh ve Lovibond (2019), 95 Avustralyalı psikoterapistin 20 kısa etik ikilem vermiş; her etik ikilem için verilen seçenekler arasından hangisini yapmayı tercih edeceklerini ve seçilebilecek en kötü davranışın hangi seçenek olduğunu düşündüklerini sormuşlardır. İlgili araştırmada, doğru seçeneklerin hangileri olduğu, psikoterapi ve terapi etiği konularında deneyimli beş uzmanın kararı doğrultusunda belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, psikoterapistlerin yapılması uygun olan davranış seçeneğini belirlemede, en kötü uygulamayı belirlemeye oranla daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur. İçeriği daha belirsiz olan etik ikilemlerde, psikoterapistlerin tercih ettikleri davranış seçeneklerinin uzmanlarca belirlenen seçeneklerden daha büyük ölçüde farklılaştığı da bulunmuştur. Yazarlar söz konusu bulguları, psikoterapistlerin etik dışı terapi uygulamaları konusunda daha fazla bilinçlendirilmeleri gerektiği şeklinde yorumlamışlardır. İlgili çalışmada ayrıca, cinsiyet, deneyim gibi demografik faktörlerin psikoterapistlerin kararlarını anlamlı olarak yordamadığı, sadece süpervizyon desteği alan psikoterapistlerin diğer terapistlere nazaran doğru davranış seçeneklerini belirlemede daha iyi performans gösterme eğiliminde oldukları bulunmuştur. Söz konusu araştırmalar, ilgili değişkenlerin incelenmesine ilişkin olarak klinik psikoloji literatüründe ciddi boşluklar bulunduğunu göstermektedir.

Duygu- Karar Alma

Duygu-karar alma literatüründe ise, Lerner, Li, Valdesolo ve Kassam (2015) te de belirtildiği üzere; 1990'ların başından itibaren çok sayıda araştırma yapılmasına karşın bahse konu ilişkinin tüm dinamiklerinin çözümlendiği çok net bir tablo bulunmamaktadır. Gerek karar alınacak konu ile ilişkili olarak oluşan bütünleşmiş (integral) hislerin, gerekse bundan bağımsız (kişinin günlük ruh hali, çevresel uyarıcılar tarafından tetiklenen) ortaya çıkan rastlantısal (incidental) duyguların karar alma davranışını etkilediği konusunda, rasyonel karar alma mekanizmalarını ön planda tutan az sayıdaki araştırmacının varlığına karşın (ör.; McAuliffe (2019)), araştırmacılar arasında genel bir uzlaşa bulunduğu görülmektedir. Söz konusu uzlaşıya ve bu konuda çok sayıda teori geliştirilmesine (ör.; Pişmanlık Teorisi (Regret Theory)- Bell, 1982, 1983; Karar-Duygu Teorisi (Decision Affect Theory) -Mellers ve ark. 1997; Mellers, 2000; Bedensel İşaret Hipotezi (Somatic Marker Hypothesis- SMH)- Domasio, 1990's; Duygu Aşılama Modeli" (Affect Infusion Model)- Forgas, 1995; Bilgi kaynağı olarak duygu sistemi (affect-as-information framework)- Schwartz ve Clore, 1983) karşın farklı kaynaklardan tetiklenen duyguların birbirleri ve bilişsel süreçler ile ne şekilde etkileşime girdiği, hangi duygunun farklı türdeki kararları nasıl etkilediği vb. konularda belirsizlik sürmektedir (Blanchette ve Richards, 2010; Pammi, Bandyopadhyay ve Srinivasan, 2013).

Rastlantısal duyguların ve duygulara ilişkin karakter özelliklerinin risk içeren karar alma davranışı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar; ağırlıklı olarak duyguların, olası sonuçların ortaya çıkma olasılıklarına ilişkin algılara ve/veya karardan beklenen fayda algısına olan etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu hipotezlerden biri, hafıza bazlı tahmin süreçleri ile duyguların bilgi kaynağı olarak sezgisel kullanımının, karar alma süreçlerini etkilediğine ilişkindir. İlgili hipotez; kaygılı bireylerin, negatif olayların olma olasılığını daha yüksek algıladıkları için risk almaktan kaçınacaklarını, pozitif ruh hali içerisinde olan kişilerin ise geçmişteki daha çok olumlu olayları hatırlayacakları ve olumlu beklentiler içerisinde olacakları için risk alma davranışlarının artacağını ileri sürmektedir (Blanchette ve Richards, 2010). Söz konusu iddiayı test eden araştırmalar hem sürekli hem de durumluk kaygı (ör.; Maner & Gerend, 2007; Vastfjall, Peters, ve Slovic, 2008) ile korku açısından ilgili hipotez ile uyumlu sonuçlar gösterirken (Lerner ve Keltner, 2001), pozitif ruh hali açısından tam aksi bulgular sunmaktadır (ör.; Isen ve Geva, 1987; Isen ve Patrick, 1983; Mittal ve Ross, 1998). Ayrıca, sayıca az olsa da bazı araştırmalar, yine ilgili hipotez ile çelişkili olarak, üzüntü duygusunun daha yüksek risk alma davranışı ile (ör.; Raghunathan ve Pham, 1999) ilişkili olduğunu bulmuştur. Üzüntüye benzer şekilde öfke duygusunun da yüksek risk alma davranışı ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Lerner ve Keltner, 2001). Blanchette ve Richards (2010) söz konusu çelişkili sonuçların, ilgili hipotezin karar almada salt bir olayın meydana gelme olasılığını dikkate alarak karardan beklenen faydayı göz ardı etmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Mutlu katılımcıların beklentinin aksine risk alma konusunda daha temkinli davranmalarının, olası kayıpları olduğundan daha olumsuz algılamalarından kaynaklanmış olabileceğini söylemiştir. Bazı araştırmacılar da (ör.; Blanchette ve Richards, 2010; Harmon-Jones ve Sigelman, 2001; Lazarus 1991; Lerner ve Keltner, 2001) söz konusu durumun ilgili duyguların yarattığı motivasyondan kaynaklandığını ileri sürmüşler, negatif bir duygu olan öfke yaklaşma motivasyonu ile ilintili iken kaygı ve korku gibi diğer bazı negatif duyguların kaçınma motivasyonu ile ilişkili olduğunu söylemişlerdir. Görüldüğü üzere, ilgili araştırma sonuçları da hangi duyguların karar alma davranışını ne şekilde etkilediği konusunu açıklığa kavuşturmada yetersiz kalmaktadır.

Ahlak Psikolojisi

Ahlak Psikolojisinde ise ilk kez 1890'larda Wilhelm Wundt tarafından dile getirilen ve Zajonc (1980) tarafından detaylandırılan, kısaca, duyguların davranışları, bilişsel değerlendirme süreçleri olmadan da etkileyebileceği şeklinde

tanımlanabilecek olan "duygu önceliği" prensibi, psikoloji alanında duygu devrimini başlatmış ve duyguların insan davranışları üzerindeki etkisi, giderek artan sayıda araştırmaya konu olmuştur. Özellikle de Damasio (1995) in duygu süreçlerinin karar alma dinamikleri içerisinde yer aldığına ilişkin sunduğu, beyin görüntüleme tekniği ile elde edilen kanıtlardan sonra, sezgisel ve duygusal faktörlerin etik kararlar üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley, ve Cohen, 2001; Haidt, 2001).

Duyguların etik kararlara etkisine ilişkin psikoloji çalışmaları içerisinde en ünlü modellerden ikisi Greene ve arkadaşları (2001) in İkili İşlem Modeli ile Haidt (2001) in Sosyal Sezgi Modelidir. İkili İşlem Modeli, normatif etik literatürünü şekillendiren ve detayları aşağıda açıklanan faydacı veya deontolojik kararların iki farklı zihinsel süreç ile açıklanabildiğini ileri sürmektedir. Faydacılık, eylemleri sonuçlarına göre değerlendirerek, azınlığın zararına olacak olsa da tarafsız bir şekilde çoğunluğun menfaatinin maksimize etmek olarak tanımlanabilir (Mill, 1861/1998). Deontoloji ise, eylemlerin evrensel haklar, görevler ve kurallar ile uyumlu olması gerektiğini savunur (Kant, 1785/1964). Deontoloji ise, deontoloji kuramı, akılcılık ve nesnellikten hareket ederek her durumda uygulanabilecek evrensel ilkeler arar, ancak İkili İşlem Modeli (Greene ve ark., 2001) ile birlikte, ahlak psikolojisi alanında, deontolojik kararlar Kant'ın kuramından farklı olarak otomatik, sezgisel ve duygu ağırlıklı 1. tip zihinsel sürecin ürünü olarak ele alınmaya başlanmıştır (Fleischmann, Lamers, Conway ve Galinsky, 2019). İkili İşlem Modeline göre faydacı kararlar ise analitik, mantık temelli ve kontrollü 2. tip zihinsel sürecin ürünüdür. Sosyal Sezgi Modeli ise, sosyal ve kültürel etkilerin önemini ön plana çıkararak, etik kararların hızlı, otomatik ve sezgisel değerlendirmeler sonucunda alındığını, rasyonel düşüncenin daha sonra, alınan kararı gerekçelendirmek gerektiği zaman devreye girdiğini savunmaktadır.

Avramova ve Inbar (2013) ün de belirttiği üzere literatürde, etik kararlara ilişkin olarak; duyguların bilişsel süreçlere eşlik ettiği (ör; Royzman, Leeman, Sabini, 2008; Chapman, Kim, Susskid, Anderson, 2009), duyguların bilişsel süreçlerden bağımsız olarak etik dışı davranışlara ilişkin tepkiyi artırarak etik kararlara etki ettiği (ör.; Goldberg, Lerner ve Tetlock, 1999; Valdesolo ve DeSteno, 2006; Schnall, Haidt, Clore ve Jordon, 2008), duyguların etik ile ilgisi olmayan kararların etik kararlar olarak algılanabilmesini sağladığı (ör.; Prinz, 2006) iddialarından, bilimsel çalışmalar ile en çok desteklenen ikinci iddia olmuştur. Ancak, literatürde hangi duygunun faydacı veya deontolojik karar alma eğilimini ne şekilde etkilediğine ilişkin bir netlik bulunmamaktadır. Örneğin; Valdesolo ve DeSteno (2006), komedi videosu seyrettirdikleri katılımcıların, kontrol grubuna göre daha yüksek oranda faydacı kararlar aldıklarını göstermişlerdir. Bununla birlikte, Strohminger, Lewis ve Meyer (2011) in çalışmasında, her ikisi de pozitif duygular olmasına rağmen, sevincin faydacı karar alma eğilimini arttırmasına karşın elevasyonun (yükselme) etik karar alma üzerinde tersine bir etki gösterdiği ve faydacı karar verme eğilimini azalttığı bulunmuştur.

Buna karşın analitik düşünme eğiliminin ilintisel çalışmalarda faydacı kararlar ile pozitif korelasyon gösterdiği ve deneysel olarak manipüle edilen analitik düşünmenin duygu kontrolü ve faydacı karar verme eğilimini arttırdığı, çeşitli araştırmalar ile genelde tutarlı bir şekilde ortaya konmuştur (ör.; Lee ve Gino, 2015; Li, Xia, Wu, Chen, 2018; Paxton, Ungar ve Green, 2012). Analitik düşünme ile faydacı ve deontolojik kararlar arasında ilişki olmadığını gösteren araştırmalar bulunsun da (ör; Rozyman, Landy ve Leeman, 2015), söz konusu araştırmalar azınlıktadır. Patil, Zucchelli, Kool, Campell, Fornesier, Calo, Sirani ve Cushman (2020), yaptıkları sekiz ayrı çalışmada analitik düşünme eğiliminin tutarlı bir şekilde faydacı karar alma eğilimi (hem faydacı ve deontolojik eğilimleri birbirine zıt iki kutup olarak ele alan geleneksel metod ile hem de detayları aşağıda açıklanan süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanan) ile pozitif ilişki gösterdiğini ortaya koymuşlardır.

Christensen ve Gomila (2012) nin de belirttiği üzere; etik çelişkiler (kişinin farklı etik kurallar nedeni ile iki seçenek arasında sıkışıp kaldığı durumlar) içeren kısa hikayeler olarak tanımlanabilecek olan etik ikilemler ilk kez, bir seçeneği diğerine tercih etmeye ilişkin ahlaki gerekçelendirmenin yaş ve ahlaki gelişim seviyesine göre ne şekilde değiştiğini araştıran Kohlberg (1964) tarafından kullanılmıştır. Nöroetik alanında ise etik ikilemler ilk kez Greene, Sommerville, Nystrom, Darley ve Cohen (2001) tarafından kullanılmış, etik bilişlerin beyin görüntüleme teknikleri ile araştırılmasını içeren ve alanda oldukça ilgi çeken söz konusu çalışmadan sonra, etik ikilemler hemen hemen tüm normatif etik çalışmalarında kullanılır hale gelmiştir (Kahane, 2015).

Normatif etik alanındaki araştırmalarda ağırlıklı olarak kullanılan etik ikilemlerin ilham kaynağı "vagon ikilemi- beş kişiyi kurtarmak için bir kişiyi öldürmek üzere rayların yönünü değiştiren kolu çekip çekmeme kararı" (Foot, 1967) ile "üst geçit ikilemi- vagon ikilemindeki senaryonun bahse konu kolu çekip çekmemek yerine şişman bir adamı üst geçitten aşağıya, rayların üzerine itip itmemek olarak değiştirilmiş hali- "(Thomson, 1976) olmuştur (Christensen ve Gomila, 2012). Greene ve ark. (2001), vagon ve üst geçit etik ikilemlerinden ilham alarak oluşturdukları senaryoları, "kişisel" (senaryoda feda edilen kişinin, üst geçit ikileminde olduğu gibi kişisel temas ile öldürülmesi) ve "kişisel olmayan" (senaryoda feda edilen kişinin, vagon ikileminde olduğu gibi, doğrudan temas gerektirmeyen, teknolojik

olanaklardan da yararlanılan yöntemler ile öldürülmesi) olarak iki kategoride ele almışlardır. Söz konusu ikilemlerde, bir kişiyi öldürmek pahasına beş kişinin kurtarılmasının tercih edilmesi faydacı karar vermenin, ilgili tercihin reddedilmesi ise deontolojik karar almanın göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Söz konusu etik ikilemler, son 15 yıldır literatürde çok sayıda araştırmada kullanılmış ve faydacı/deontolojik kararların ayrıştırılmasında nerede ise tek ölçüt haline gelmiştir (Kahane, 2015). Ancak, Koenings, Tranel, Adolphs, Damasio, Young ve ark. (2007) nin, ilgili etik ikilem senaryolarını kullanarak yaptıkları araştırmada, prefrontal korteksi zarar görmüş hastaların, beyin hasarı bulunmayan normal katılımcı grubuna göre daha yüksek oranda faydacı karar verme eğiliminde olduğunu bulmaları, söz konusu senaryolara ilişkin soru işaretleri oluşturmuştur. Özellikle de faydacı kararlar ile anti sosyal davranış eğilimleri (psikopati) arasında pozitif ilişki bulan (ör.; Bartels ve Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham ve Ditto, 2010; Koenigs, Kruepke, Zeier ve Newman, 2011; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey 2013) ve faydacı karar alma eğilimi arttıkça empatik ilginin azaldığını gösteren (Choe ve Min, 2011; Crockett, Clark, Hauser ve Robbins, 2010) araştırma sayısı arttıkça, bahse konu etik ikilemlerin işlevselliği tartışılmaya başlanmıştır.

Söz konusu tartışmaların bir kısmı, ilgili etik ikilem senaryolarının içerik açısından faydacı/deontolojik kararları ayrıştırmada yeterli olup olmadığı üzerinedir (ör.; Koenings ve ark. 2007; Moore, Clark ve Kane, 2008). Koenings ve ark. (2007), aslen Greene ve ark. (2001) tarafından oluşturulan etik ikilem senaryolarından "kişisel" kategorisindeki senaryoları, beyin hasarı olan hastalar ile normal denek grubu arasındaki uzlaşma oranını dikkate alarak "düşük ikilem" (her iki grubun da büyük ölçüde aynı kararı verdiği) ve "yüksek ikilem" (her bir grubun karar verme eğilimlerinin- faydacı veya deontolojik- birbirinden farklılaştığı) olarak iki alt kategoriye ayırmış ve araştırmalarda "yüksek ikilem" senaryolarının kullanılmasını önermiştir.

Diğer bir kısım tartışma ise, içerikten bağımsız olarak bahse konu senaryoların faydacı/deontolojik kararları bir araç olarak ayrıştırma gücü üzerinden şekillenmiştir (ör.; Conway ve Gawronsky, 2013; Kahane, 2015). Kahane (2015), etik ikilemlerin faydacı-deontolojik karar ayrımını yapmakta yetersiz kaldığını ileri sürmüştür. Kahane (2015), söz konusu iddiasını öncelikle, felsefeciler tarafından oluşturulan faydacılık ve deontolojik prensiplerin sıradan insanların etik anlayışlarını birebir yansıtamamasına dayandırmıştır. Etik ikilemlerde faydacı kararlar olarak nitelendirilen kararların (ör.; beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin feda edilmesi), faydacılık prensiplerini benimseyenler dışında, farklı gerekçeler ile ben merkezci ve/veya anti sosyal kişilik eğilimleri gösteren kişiler tarafından da paylaşıyor olmasını da ilgili iddiasını destekleyen kanıtlar olarak sunmuştur.

Kahane, Everett, Earp, Farias ve Savulescu, (2015) gerçekleştirdikleri dört ilintisel çalışmada; faydacı kararlar ile empati eğilimi, psikopati, egoizm, özgecilik eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyerek klasik etik ikilem senaryolarının faydacı kararların çoğunluğun menfaatini maksimize etme yönünü ortaya koymakta yetersiz kaldığını göstermeyi hedeflemişlerdir. İlgili çalışmalarda, feda etme ikilemlerindeki faydacı kararların, anti sosyal kişilik eğilimleri ve rasyonel egoizm ile pozitif korelasyon, tüm insanlık ile özdeşleşme envanteri skorları, empati eğilimi ve uluslararası bir yardım derneğine yapılan bağışlar üzerinden ölçülen özgecilik eğilimi ile de negatif korelasyon gösterdiğini bulmuşlardır. Söz konusu araştırmada ayrıca, anti sosyal kişilik eğilimleri istatistiksel olarak kontrol edildiğinde bile, feda etme ikilemlerindeki faydacı kararlar ile uzak ülkelerde yaşayan yardıma muhtaç kişilere yardım etme tutumu, şahsi fedakârlık ve tarafsızlık eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Tüm bu veriler ışığında yazarlar, literatürde hâkim değerlendirme aracı olarak kullanılan feda etme ikilemlerinin, faydacı nitelikteki kararları ayrıştırmakta yetersiz kaldığı sonucuna varmışlardır. Aynı araştırmada, deontolojik karar alma eğilimlerinin ise psikopatik kişilik eğilimleri ile negatif, empati ile pozitif korelasyon gösterdiği bulunmuştur.

Öte yandan, Conway ve Gawronski (2013) ile Gawronski ve Beer (2017), etik ikilemlerin hem faydacı hem de deontolojik kararları ayrıştırmadaki yeterliliğini sorgulamışlardır. Conway ve Gawronski (2013), faydacı ve deontolojik kararların aynı boyutun iki farklı kutbu değil, birbirinden tamamen ayrı boyutlar olduğunu, ayrıca kategorik olarak değil eğilim düzeyleri açısından ölçümlenmeleri gerektiğini ileri sürmüşlerdir. "Süreç Ayrıştırma" olarak adlandırdıkları bir metodoloji ile her bir katılımcının ayrı ayrı deontolojik ve faydacı karar alma eğilimlerine ilişkin puanlarını hesaplamışlardır. Söz konusu metodolojiye göre, literatürdeki klasik feda etme ikilemlerinin "uyumsuz" versiyonları ile 'uyumlu' versiyonlarına verilen cevaplar karşılaştırılmaktadır. Klasik uyumsuzluk versiyonları, literatürde kullanılan ve birbirine zıt iki olası karardan birinin faydacı, diğerinin ise deontolojik eğilimi temsil ettiğini savunan versiyonlardır. Bahse konu ikilemlerin, araştırmacılar tarafından oluşturulan 'uyumlu' versiyonlarında ise, herhangi birinin öldürülerek feda edilmesinin gerekmemektedir. Conway ve Gavronski (2013) ün süreç ayrıştırma metodunun Lee ve Gino (2015), Li ve ark. (2018), Patil ve ark. (2020) gibi farklı araştırmalarda da kullanılması, ilgili metodun literatürde kabul görmeye başladığını göstermektedir.

Conway, Goldstein-Greenwood, Poloczek ve Green (2018), Kahane (2015) den farklı olarak bir kararın faydacı karar sayılabilmesi için bu karar ile ilişkili niyetin, çoğunluğun menfaatini maksimize etmek olmasına gerek olmadığını, niyetten bağımsız olarak kararın bu yönde olmasının yeterli olduğunu ve faydacı karar alma eğiliminin bir kişilik özelliği imişçesine tüm koşullara genellenmesinin, sıradan insanlardan beklenmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Conway ve ark. (2018), yukarıda detayları verilen Kahane ve ark. (2015) in ilintisel çalışmalarını tekrarlamış, ilgili çalışmalarda faydacı, deontolojik karar alma eğilimlerini hem geleneksel analiz metodu ile hem de süreç ayırıştırma metodu ile hesaplayarak sonuçların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Geleneksel metot ile yaptıkları analizlerde büyük ölçüde Kahan ve ark. (2015) ile benzer sonuçlara (ör.; faydacı kararların psikopati ile pozitif, empati eğilimi ile negatif ilişki göstermesi) ulaşmışlardır. İlgili analizlerde Kahan ve ark. (2015) ten farklı olarak ise faydacı karar alma eğilimi ile yapılan bağışlar üzerinden ölçümlenen özgecilik eğilimi arasında, negatif korelasyon yerine herhangi bir ilişki olmadığını bulmuşlardır. Süreç ayırıştırma metodu ile yapılan analizlerde ise faydacı karar alma eğiliminin deontolojik karar alma eğilimine benzer şekilde psikopati ile negatif korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Ancak, deontolojik karar alma eğilimi empati eğilimi ile pozitif ilişki gösterirken, faydacı karar alma eğilimi ile empati eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Geleneksel metot ile yaptıkları analize paralel, ancak araştırmacıların beklentilerine aykırı olarak özgecilik eğilimi ile faydacı karar alma eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu durumun, felsefeciler ile sıradan insanların faydacı karar alma eğilimleri arasındaki farktan kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Diğer bir olasılık da süreç analizi ile anti sosyal eğilimlerin faydacı eğilimlerden ayıklanması sonrasında, geleneksel analizde bulunan negatif ilişkinin ortadan kalkmış olması, ancak özgecilik eğiliminin istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişkiyi ortaya koyacak kadar artmamış olması olabilir. İlgili araştırma, özgecilik eğilimi ile süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi arasındaki ilişkiyi araştırarak ilk ve tek araştırmadır. Sonuçların tutarlılığını kontrol etmek açısından, ilgili ilişkiyi, Conway ve ark. (2018) in araştırmadaki beklentileri yönünde bir hipotez ile araştırmamıza dâhil etmenin faydalı olabileceği düşünülmüştür.

İncelenen literatür bulgularından hareketle, psikoterapistlerin karşılaştıkları etik ikilemlerde verdikleri kararları faydacı ve deontolojik olarak ayırıştırarak, ruh hallerinin söz konusu karar verme eğilimleri ile ilişkisini ilintisel bir çalışmada araştırmanın doğru bir başlangıç noktası olacağını düşünülmüştür. Psikoterapi ilişkisinin yürütülmesi hakkındaki yazılı etik kuralların varlığı nedeni ile psikoterapistlerin, karar alma eğilimlerinin meslek dışından bir gruba göre daha çok deontolojik yönde olacağı öngörülmüştür. Psikoterapistlik mesleği doğası gereği yüksek empati becerisi gerektirmektedir (ör.; Beck, 2011; Egan, 2013; Rogers, 1957/1992). Danışanların psikoterapistlerinin empati düzeyleri hakkındaki algılarının terapi sonuçları üzerinde olumlu etkisi olduğu bir dizi araştırma ile de ortaya konmuştur (ör; Burns ve Nolen-Hoeksema, 1992; Keijsers ve ark. 2000; Lafferty, Beutler ve Crago, 1989). Bununla birlikte, psikoterapistlerin empati düzeylerini ölçümleyen kontrollü çalışma sayısı kısıtlıdır (Hassenstab, Diziobek, Kimberly, Rogers, Wolf ve Convit, 2007). Örneğin; Machado, Beutler ve Greenberg (1999), psikoterapistlerin psikoloji lisans öğrencilerine kıyasla duygusal tonlamaları daha doğru bir şekilde tespit edebildiklerini bulmuştur. Hassenstab ve ark. (2007) ise psikoterapistlerin duygusal kontrollerinin meslekten olmayanlara göre daha yüksek olduğunu ve sözel ipuçlarını daha iyi yorumlayabildiklerini ortaya koymuşlardır. Literatürde ise empati eğiliminin, klasik etik ikilem senaryoları ve geleneksel analiz yöntemleri ile ölçümlenen faydacı kararlar ile negatif, deontolojik kararlar ile pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koyan bir dizi araştırma bulunmaktadır (ör.; Choe ve Min, 2011; Conway ve Gawronski, 2013; Kahane ve ark., 2015, Reynolds ve Conway, 2018) Süreç ayırıştırma metodu ile yapılan analizlerde ise deontolojik karar alma eğilimi, geleneksel analizdekine benzer şekilde empati eğilimi ile pozitif korelasyon göstermekte; faydacı karar alma eğilimi ile empati eğilimi arasında ise herhangi bir ilişki bulunmamaktadır (ör; Conway ve ark., 2018; Conway ve Gawronsky, 2013). Söz konusu veriler de psikoterapistlerin ağırlıklı olarak deontolojik yönde karar alma eğilimi göstereceklerine ilişkin öngörümüzü destekler niteliktedir. Psikoterapist etik ikilem senaryolarında karşılaştırma grubu olarak psikoloji lisans öğrencilerinin katılımının sağlanması düşünülmüştür. Psikoloji lisans öğrencilerinin karşılaştırma grubu olarak seçilmelerinin temel nedeni, çoğu psikoloji öğrencisinin ileride psikoterapist olmayı hedeflemesi ve bu kapsamda söz konusu senaryolar ile psikoterapist grubundan sonraki en ilgili grup olabilecek olmalarıdır. Psikoloji öğrencilerinin her ne kadar çoğunluğu klinik psikolog olmayı hedeflese de ilgili gruptaki bir bölüm öğrenci de kişilik özellikleri, motivasyonları vb. nedenler ile psikolojinin farklı alanlarına yönelmektedir. Bu kapsamda, heterojen grup özellikleri nedeni ile psikoloji öğrencileri grubunun empati eğilimi ve buna bağlı olarak deontolojik karar alma eğilimleri açısından psikoterapist grubundan daha düşük puanlar alacakları öngörülmüştür.

Literatür bölümünde değinilen analitik düşünme eğilimi, psikopati, empati becerisi, özgecilik eğilimi gibi bazı kişilik özellikleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bu çalışmada incelenmesi de ilgili literatür bulgularının farklı kültürden bir örnekleme test edilmesi açısından önemli bulunmuştur. Literatürde bildiğimiz kadarı ile psikopatik özellikleri, içinde psikoterapistlerin de bulunduğu farklı grupları karşılaştırarak araştırmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Buna karşın psikoterapistlerin ağırlıklı olarak sahip olduğu şemalardan birinin de

psikopatik özellikler ile çelişen 'kendini feda şeması' (danışanın isteklerini, kendi ihtiyaçları ile çelişse bile önceliklendirmek) olduğunu ortaya koyan bir dizi çalışma mevcuttur (ör.; Haarhoff, 2006; Leahy, 2007b). Empati eğilimi ve psikopati ile ilişkili bir diğer kişilik özelliği de amaca ulaşmak için başkalarını kandırma, onlara zarar verme de dâhil her türlü yöntemi meşru kabul eden makyavelist eğilimlerdir. Çok sayıda araştırma makyavelist eğilimlerin psikopati ile pozitif ilişkisi olduğunu (ör.; McHoskey, Worzel, Szyarto, 1998; Mealey, 1995; Paulhus ve Williams, 2002) ve empati eğilimleri ile negatif korelasyon gösterdiğini (ör.; Austin, Farrelly, Black ve Moore, 2007; Wastell ve Booth, 2003) ortaya koymuştur. Bu kapsamda, konu ile ilişkili diğer bir kişilik özelliği olarak Makyavelizm in de araştırmamıza katılmasına karar verilmiştir.

Bildiğimiz kadarı ile şimdiye kadar, psikoterapistlerin mesleki alanlarına ilişkin kararlarını faydacı/deontolojik perspektifinde ayırtan ve ilgili kararların duygular ile ilişkisini inceleyen tek araştırma Kumova ve Bahçekapılı (2020) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kumova ve Bahçekapılı (2020), ilgili araştırmalarında Türk kültüründe yüksek etik ikilem yaratan beş psikoterapist, dört de klasik ahlaki ikilem senaryosu tespit etmişlerdir. Araştırma sonuçları, alan dışı grubun negatif duygu durumu ile deontolojik karar alma eğilimleri arasında pozitif korelasyon olduğunu ancak duygular ile psikoterapistlerin deontolojik/faydacı kararları arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermiştir. Yazarlar, söz konusu durumun örneklem grubundaki katılımcı sayısının azlığından veya yazılı mesleki kurallar doğrultusunda karar vermesi beklenen psikoterapist grubunun mesleki etik kararlarını alırken duygularından etkilenmiyor oluşundan kaynaklanmış olabileceğini öngörmüşlerdir. Araştırmacılar ayrıca, ilerde deneyim çeşitliliği ve katılımcı sayısı yüksek bir psikoterapist grubu ile benzer araştırmaların yapılmasının faydalı olacağını da belirtmişlerdir. Araştırmamız, hem örneklem grubumuzun niteliği açısından ilgili öneriyi karşılamakta, hem de söz konusu araştırmada tespit edilen yüksek etik ikilem senaryolarının kullanılmasına karşın, karşılaştırma grubunun bulunması, sadece duyguların değil ahlak psikolojisi literatüründe değinilen kişilik eğilimleri ile etik kararların ilişkisinin de araştırılması, faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerinin geleneksel hesaplama yönteminin yanı sıra süreç ayırıştırma yöntemi ile de hesaplanıyor oluşu vb. nedenlerden dolayı bahse konu araştırmadan farklılaşmaktadır.

Araştırmanın Amaçları ve Hipotezler

1. Her iki katılımcı grubunun da çalışmanın yapıldığı andaki negatif ruh halleri ile deontolojik karar verme eğilimleri arasında pozitif ilişki vardır.

Hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde:

2. Her iki katılımcı grubunda da duygusal empati eğilimi deontolojik karar verme eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
3. Psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencileri grubuna göre daha yüksek olacaktır.
4. Her iki grupta da analitik düşünme eğilimi faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
5. Faydacı karar alma eğilimi özgeci karar alma eğilimi ile geleneksel analizde negatif korelasyon, süreç ayırıştırma analizinde ise pozitif korelasyon gösterecektir.
6. Süreç ayırıştırma analizinde, her iki katılımcı grubunda da duygusal empati eğilimi ile faydacı karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmayacak; makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri ise hem faydacı karar alma hem de deontolojik karar alma eğilimi ile negatif korelasyon gösterecektir.
7. Geleneksel analizde, her iki katılımcı grubunda da makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
8. Psikoterapistlerin makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri öğrenci grubundan daha düşük olacaktır.
9. Psikoterapistlerin duygusal empati eğilimi psikoloji öğrencileri grubundan daha yüksek olacaktır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu çalışmada psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubu yer almıştır. Psikoterapist, en az bir danışan ile psikoterapi ilişkisi yürütmüş olan veya yürütmekte olan kişi olarak tanımlanmıştır. Psikoterapist grubunun veri toplama çalışması 02.05.2019-09.10.2019, psikoloji lisans öğrencileri grubunun veri toplama çalışması ise 02.05.2019-07.01.2020 tarihleri arasında online olarak gerçekleştirilmiştir. Psikoterapist grubunun verileri, psikoalan@yahoo.co.uk grubu üyeleri ile profesyonel bir mesleki sosyal medya platformu olan linkedin'de hesabı bulunan tüm psikoterapistlere ulaşılarak gönüllülük esasına göre toplamıştır. Psikoloji lisans öğrencilerinin verileri ise

yine psiko-alan@yahoo.co.uk grubu üyeleri ile Ekim 2019 itibari ile Türkiye’de psikoloji lisans bölümü bulunan 81 üniversitenin psikoloji bölümüne ulaşılarak gönüllülük esasına göre toplanmıştır.

Toplam 177 katılımcıdan oluşan psikoterapist grubunda 147 (%83.1) kadın, 30 (%16.9) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 24 ile 66 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 32.7’dir ($M=32.69$, $SS= 7.39$). Katılımcıların %62.7’si klinik psikolog olduğunu, %74’ü TPD Etik ilkeler kılavuzunu okuduğunu, %89.3’ü psikoterapi etiğine ilişkin ders aldığını, %75.1’i ise süpervizyon desteğinden faydalandığını ifade etmiştir. İlgili katılımcı grubunda, psikoterapiye ilişkin akredite bir eğitim programına katıldığını ifade eden katılımcı oranı ise %68.4’dur. Katılımcıların %73.4’ü İstanbul’da ikamet etmektedir.

Araştırmamıza destek veren toplam 13 farklı üniversiteden 406 katılımcıdan oluşan psikoloji lisans öğrencileri grubunda 339 (%83.5) kadın, 67 (%16.5) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 50 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 21.2’dir ($M= 21.2$, $SS= 3.47$). Katılımcıların %26.8’i TPD Etik ilkeler kılavuzunu okuduğunu, %24.6’sı da psikoterapi etiğine ilişkin ders aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların %73’ü klinik psikolog olmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların %91.5’i İstanbul’da ikamet etmektedir.

Veri Toplama Yöntem ve Araçları

Psikoterapist etik ikilem senaryoları

Çalışmamızda, Kumova ve Bahçekaplı (2020) çalışması ile Türk kültüründe yüksek etik ikilem yarattığı tespit edilen beş psikoterapist senaryosundan dördü- “Askeriyede görevlendirilecek borderline hasta”, “İçki sorunu olan Cerrah”, “Kemik İliği” ve “Sorumsuz genital herpes hastası” kullanılmıştır. Söz konusu senaryolarda verilecek kararlar, çoğunluğun menfaatini maksimize etmek (faydacı karar) veya APA/TPD Etik Yönetmelik maddelerine uymak (deontolojik karar) olarak iki seçenek halinde ayrılmaktadır. Seçilen senaryoların her birinin uyumlu versiyonları (faydacı karar verenlerin de deontolojik karar verenlerin de aynı cevabı vereceği) oluşturulmuştur (EK 1).

Her senaryodan sonra katılımcılara faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığı (ör; “danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?”) sorulmuştur. Faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanlamalar, klasik etik ikilem senaryolarına ilişkin literatürdeki genel eğilim doğrultusunda, katılımcıların faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığına ilişkin verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Faydacı özgecilik senaryosu

İlgili senaryo, faydacı bakış açısının, kişinin kendi menfaatleri aleyhine bile olsa, çoğunluğun menfaatini maksimize eden davranışı seçmeyi öngörmesinden hareketle oluşturulmuş ve bir dizi araştırmada faydacı karar verme davranışının ek ölçütü olarak kullanılmıştır (Kahane, 2018; Kahane ve ark., 2015). Söz konusu senaryoda katılımcılara kendilerine şirketleri tarafından ödenen ikramiye tutarının ne kadarını geri kalmış ülkelerdeki yardıma muhtaç insanlara bağışlamak isteyecekleri sorulmaktadır.

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)

Söz konusu ölçek katılımcıların ahlaki ikilem senaryolarını okumadan önceki ve okuduktan sonraki ruh hallerini ölçümlemek amacı ile kullanılmıştır. Orijinal ölçek (Positive and Negative Affect Scale- PANAS) Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, “ilgili”, “hevesli”, “gururlu” gibi pozitif duygu ifadesi içeren 10 madde ile “suçlu”, “sinirli”, “korkmuş” gibi negatif duygu gösteren 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin “pozitif duygu” ve “negatif duygu” olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek maddeleri 5’li olarak derecelendirilmiş likert tipindedir (1= Çok az veya hiç, 2= Biraz, 3= Ortalama, 4= Oldukça, 5= Çok fazla). Ölçekte ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Her iki alt boyutta da yüksek puanlar ilgili ruh halinin yüksekliğine işaret etmektedir. Orijinal ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğu üniversite öğrencileri, yetişkinler ve klinik hasta grupları üzerinde gösterilmiştir. Türkiye uyarlama çalışması öğrenciler üzerinde Gençöz (2000) tarafından yapılmış ve uyarlanan ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğinin de yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir. PNDÖ’nün iç tutarlılık katsayısı pozitif ve negatif duygu için sırasıyla .83 ve .86 olarak, bir haftalık test-tekrar test tutarlılığı ise pozitif ve negatif duygu alt boyutları için sırası ile .40 ve .54 olarak bulunmuştur.

Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa form

İlk orijinal ölçek (Dark Triad- DT) Paulhus ve Williams (2002) tarafından, 91 madde ve Makyavelizm, psikopati ve narsisizm olmak üzere üç alt boyut halinde geliştirilmiştir. Sonraki yıllarda, faktör yapısı korunarak ölçeğin

kısa versiyonları oluşturulmuştur. Bu çalışmada kullanılacak olan ölçek de Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen 12 maddelik kısa versiyonun (Dark Triad Dirty Dozen- DTDD) Türkiye adaptasyonudur (EK 11). Ölçek, her bir alt boyutu dört madde ile ölçeğin toplam on iki maddeden oluşmaktadır. Ölçek, "istediğimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim" gibi makyavelist, "pişmanlık duymamaya eğilimliyim" gibi psikopatik ve "prestij ya da statü arayışında olmaya eğilimliyim" gibi narsisistik eğilimleri ölçeğin maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 1-5 likert skalası (1= kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= kararsızım, 4= katılıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Her üç alt boyutta da yüksek puanlar, ilgili boyuttaki kişilik eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir.

Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen orijinal kısa formun test-tekrar test güvenilirliği .89 dur; alt boyutların test-tekrar test güvenilirlik cronbach alfa katsayıları ise .76- .87 aralığında değişmektedir. Birleşen geçerlik çalışması Agresyon ölçeği (Buss ve Perry, 1992) kullanılarak yapılmış ve iki ölçek arasında .51'lik korelasyon bulunmuştur. Ayırt edici geçerlilik çalışması ise Tek Maddeli Özgüven Skalası (Robins, Hendlin ve Trzesniewski, 2001), Değişken Özgüven Skalası (Dykman, 1998) ve 5 maddeli Tutarlı Kendilik Skalası (Rosenberg, 1965) kullanılarak gerçekleştirilmiş ve beklentiler doğrultusunda istatistiki açıdan anlamlı bir korelasyon bulunamamıştır.

Ölçeğin Türkiye adaptasyonu Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardıç (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları Makyavelizm, psikopati ve narsisizm alt boyutları için sırası ile .81, .67, .80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin birleşen geçerliliği 44 maddeli Büyük Beş Envanterinin (Benet-Martinez ve John, 1998) Türkçe versiyonu (Sümer, Lajunen ve Özkan, 2005), 16 maddelik Narsisistik Kişilik Envanteri (Ames ve ark. 2006; Atay, 2009), 26 maddeli Levenson Psikopati Skalası (Levenson, ve ark. 1995; Engeler, 2005) ve 20 maddeli Makyavelizm IV (March IV) (Christie ve Geiss, 1970; Engeler, 2005) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatür bulgularına paralel olarak Karanlık Üçlü Ölçeği-Kısa Formun bahse konu diğer ölçekler ile korelasyonunun .16- .56 aralığında değiştiği bulunmuştur. Mevcut araştırmada psikopati alt ölçeğinin iki yarım güvenilirliği psikoterapist grubu ve psikoloji lisans öğrencileri grubu için sırası ile .42 ve .62; Makyavelizm alt ölçeğinin iki ise .65 ve .75 olarak bulunmuştur.

Derin Düşünme Testi (Cognitive Reflection Test)

Söz konusu testin ilk üç sorusunun yer aldığı ilk versiyonu Frederick (2005) tarafından analitik ve sezgisel düşünme eğilimlerini ölçmek amacı ile oluşturulmuştur ve literatürde çok sayıda araştırmada kullanılmıştır (ör.; Aktaş, Yılmaz ve Bahçekapılı, 2017; Bahçekapılı ve Yılmaz, 2017; Toplak, West, Stonovich, 2011). Her sorunun bir doğru, bir de sezgisel yanlış cevabı bulunmaktadır. Örneğin; "Bir kalem ve bir silginin toplam fiyatı 1 lira 10 kuruştur. Kalem silgiden 1 lira daha pahalıdır. Bu durumda bir silgi kaç kuruştur?" sorusu, akla otomatik olarak sezgisel ve yanlış bir cevap olan "10 kuruş" u getirmektedir. Oysa ki doğru cevap 5 kuruştur ve doğru cevabı bulmak analitik düşünmeyi gerektirmektedir. Sonraki yıllarda, ölçek maddelerinin psikoloji alanındaki pek çok potansiyel katılımcı için iyi bilinir hale gelmesi, ölçek maddelerinin sadece matematiksel sorulardan oluşması vb. eleştiriler nedeni ile dört sözel maddeden oluşan Derin Düşünme Ölçeği 2 oluşturulmuş (Thomson ve Oppenheimer, 2016) ve yeni ölçeğin psikometrik özelliklerinin orijinal ölçek ile benzer olduğu gösterilmiştir. Güncel bazı araştırmalar da Derin Düşünme Ölçeği ile ölçümlenen analitik düşünme eğiliminin zaman içerisinde sabit kaldığını (Stagnaro, Penycook ve Rand, 2018) ve ilgili teste defalarca maruz kalmanın bile alınan test puanları üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığını (Meyer, Zhou ve Frederick, 2018) göstermesi açısından ilgili testin psikometrik niteliklerini desteklemektedir. Bu çalışmada Derin Düşünme Ölçeği 1 ve 2 (toplam yedi madde) birlikte kullanılmış ve ilgili yedi maddenin toplam puanı üzerinden katılımcıların analitik düşünme eğilimleri ölçülmüştür. Katılımcılara her doğru cevabı için bir puan, her yanlış cevabı için de sıfır puan verilerek toplam analitik düşünme puanları hesaplanmıştır. Mevcut araştırmada analitik düşünme eğilimi toplam puanının iki yarım güvenilirliği psikoterapist grubu ve psikoloji lisans öğrencileri grubu için sırası ile .67 ve .69 olarak bulunmuştur.

Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (KTİ)

Söz konusu ölçek (Interpersonal Reactivity Index- IRI) (EK 13), empatiyi dört farklı boyut üzerinden ölçümlenebilmek amacı ile 1980 yılında Davis tarafından geliştirilmiştir. Alt boyutları Perspektif Alma (PT), Empatik Düşünce (EC), Fantezi Ölçeği (FC) ve Kişisel Rahatsızlık (PD) tır. PT boyutu, başkalarının bakış açıları ile bakabilmek özelliğini göstermekte ve bilişsel empatiye denk gelmektedir. EC alt ölçeği başkalarının yaşadığı üzüntü ve talihsizliklere karşı sempati duyabilmeyi ölçümlenmekte ve duygusal empatiye karşılık gelmektedir. FC alt ölçeği, kişinin oyun, kitap ve filmlerdeki hayali karakterleri ne ölçüde anlayabildiğini ve kendisini onların yerine ne ölçüde koyabildiğini ölçümlenmektedir. PD alt ölçeği ise kişilerarası gerginliklerde kişinin yaşadığı kaygı ve rahatsızlık

duygularını göstermektedir. Ölçek, her bir alt boyutu yedi madde ile ölçeğin toplam yirmi sekiz maddeden oluşmaktadır. Ölçek, "Her sorunun iki yönü olduğuna inanırım ve her iki yönden de bakmaya çalışırım" gibi perspektif alma, "Kendimi oldukça yumuşak kalpli biri olarak tanımlarım" gibi empatik düşünce ve "iyi bir film seyrettiğimde kendimi çok kolaylıkla baş karakterin yerine koyabilirim" gibi fantezi kurma, "gergin duyguların olduğu bir ortamda olmak beni korkutur" gibi kişisel rahatsızlık eğilimleri ölçeğin maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 0-4 likert skalası (0= beni iyi bir şekilde tanımlamıyor, 4= beni çok iyi bir şekilde tanımlıyor) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 18 ve 19 ters puanlanacak maddelerdir. Her alt ölçek kendi içinde puanlanmakta ve empatinin farklı boyutlarını temsil etmektedir. Yüksek puanlar, empati eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir. Araştırmamızda, literatüre paralel olarak ilgili ölçeğin Empatik düşünce alt boyutu kullanılmıştır.

Orijinal ölçeğin alt boyutlarının test-tekrar test güvenilirliği .62- .71 aralığında, iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları ise .71- .77 aralığında değişmektedir. Ölçeğin Türkiye adaptasyonu Engeler ve Yargıç (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Alt ölçeklerin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları .60- .76 arasında, test-tekrar test korelasyonları da .66- .80 aralığında bulunmuştur. Ayrıca alt ölçek skorlarının birbirleri ile olan ilişkisinin literatür ile uyum içerisinde olduğu gösterilmiştir. Mevcut araştırmada empatik düşünce alt ölçeğinin iki yarım güvenilirliği psikoterapist grubu ve psikoloji lisans öğrencileri grubu için sırası ile .77 ve .75 olarak bulunmuştur.

Demografik bilgi form

Bu formda katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, cinsiyet vb. demografik bilgiler yer alacaktır. Formda ayrıca, psikoterapistlere, kaç yıldır terapi yaptıkları, ortalama danışan sayıları ve psikoterapi yönelimleri, psikoloji öğrencilerine klinik psikolog olmak isteyip istemedikleri hem psikoterapistlere hem de psikoloji öğrencilerine psikoterapideki etik kurallara ilişkin bilgileri olup olmadığı sorulmuştur.

İşlem Yolu

Araştırmaya başlanmadan önce Doğu Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan araştırmaya ve kullanılacak dokümanlara ilişkin izin alınmıştır. Katılımcılar önce 1. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeğini (PNDÖ) doldurmuşlardır. Ardından sekiz adet (4 uyumsuz ve 4 uyumlu versiyon) psikoterapist etik ikilem senaryosunu yanıtlayan katılımcılara her senaryodan sonra '..... yapmak sizce ahlaken doğru mudur?' sorusu sorulmuştur. Daha sonra katılımcılar ikinci kez PNDÖ ni doldurmuş ve ardından da sırası ile Faydacı özgecilik senaryosunu ve kişilik eğilimlerini ölçmeye ilişkin ölçekleri (Kişilerarası Tepkisellik Endeksi, Karanlık Üçlü- kısa form, Derin Düşünme Testi) yanıtlamışlardır. Son olarak da katılımcıların demografik bilgi formunu doldurması ile araştırma anketi tamamlanmıştır.

Bulgular

Ön Analizler

Katılımcıların faydacı/deontolojik karar alma puanları hem geleneksel analiz yöntemi ile hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanmıştır. Geleneksel analiz yönteminde deontolojik karar alma ve faydacı karar alma aynı düzlemin iki zıt kutbu olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda katılımcıların uyumsuz her senaryo için verdikleri cevaplar puan bazında toplanarak (faydacı kararı temsil eden evet cevabı bir puan, deontolojik karar seçeneğini gösteren hayır cevabı için iki puan) toplam karar puanları hesaplanmıştır. Daha sonra, katılımcıların bazı senaryoları cevaplamamış olma olasılığına karşın ortalama karar alma puanları bulunmuş ve analizler bahse konu bu puanlar üzerinden yapılmıştır. Yüksek puanlar deontolojik karar alma eğiliminin, düşük puanlar ise faydacı karar alma eğiliminin daha yoğun olduğunun göstergesi olarak kabul edilir. Süreç ayırıştırma yönteminde ise hesaplama Conway ve Gawronsky (2013) araştırmasındaki hesaplama yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan senaryoların, katılımcılarda yüksek ikilem oluşturup oluşturmadığını incelemek için yüzde ve frekans analizleri kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri tespit etmeye ilişkin olarak korelasyon ve regresyon, grup karşılaştırmaları için ise t Test kullanılmıştır. Grup karşılaştırmalarına 'yaş' değişkeni kovaryans olarak eklenmiştir. Araştırmanın başında, psikoterapist grubundaki analiz sonuçlarının, psikoterapideki etik kurallara ilişkin bilgi sahibi olup olmamak (TPD Etik İlkeler yönetmeliğini okumuş olmak ve/veya psikoterapideki etik ilkelere ilişkin eğitim almış olmak) ve meslekteki deneyim süresi değişkenleri kontrol edildiğinde değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesine karar verilmiştir. İlgili grubun analizleri tamamlandığında ise gerek psikoterapistlerin %75 ve daha fazlasının psikoterapi etik kurallarını bildiğini rapor etmiş olması, gerekse araştırmaya konu yordayıcı değişkenlerin hemen hemen hiçbirisi ile katılımcıların deontolojik/ faydacı karar alma eğilimleri arasında anlamlı ilişki bulunamamış olması nedeni ile ilgili değişkenlerin kontrol edilmesine gerek olmadığı değerlendirilmiştir.

Araştırmaya konu sürekli değişkenler üzerinden her iki grup için de tek değişkenli uç değer analizi yapılarak ilgili değişken skorlarının normal dağılıma uyup uymadığı incelenmiştir. Psikoterapist grubu için yapılan analizde, psikopati, PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımlarında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) problemi bulunduğu tespit edilmiştir. Psikopati ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımlarına ilişkin problemler ile PNDÖ-ilk negatif puan dağılımlarındaki basıklık problemi, ilgili değişkenlerin z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan toplam 11 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir. PNDÖ-ilk negatif puan dağılımındaki yatıklık problemi ise lg10 dönüşüm işlemi ile giderilmiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer analizi sonucunda ise iki katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 13$, Mahalonobis kesme noktası 34.53, $p= .001$).

Psikoloji öğrencileri grubu için yapılan analizde ise, PNDÖ-2 negatif puan dağılımında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis); PNDÖ-ilk negatif puan dağılımında yatıklık, (SAY) (D) puan dağılımlarında ise basıklık problemi bulunduğu tespit edilmiştir. PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımlarındaki problemler, ilgili değişkenlerin z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan toplam altı katılımcının verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir. (SAY) (D) puan dağılımındaki basıklık problemi ise yapılan karekök dönüşüm işlemi ile giderilmiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer analizi sonucunda ise beş katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 13$, Mahalonobis kesme noktası 34.53, $p= .001$).

Her iki grupta da katılımcıların uyumsuz etik ikilem senaryoları bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek, araştırmada kullanılan ilgili senaryoların, Kumova ve Bahçekapılı (2020) çalışma sonuçlarına benzer şekilde katılımcılarda yüksek ikilem yaratıp yaratmadığı (deontolojik ve faydacı kararların minimum %80'e %20 oranında birbirinden ayrışıp ayrışmadığı) kontrol edilmiştir (Tablo 1-a ve Tablo 1-b).

Tablo 1-a. Psikoterapist Grubu-Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Sorumsuz genital herpes hastası	33	19	142	81
2	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	92	53	83	47
3	İçki sorunu olan cerrah	81	46	94	54
4	Kemik iliği	53	30	122	70

*N= 175

Tablo 1-b. Psikoloji Öğrencileri Grubu- Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Sorumsuz genital herpes hastası	200	49	206	51
2	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	277	68	129	32
3	İçki sorunu olan cerrah	251	62	155	38
4	Kemik iliği	216	53	190	47

*N= 406

Tablo 1-a ve 1-b'de de görüldüğü üzere, 'Genital Herpes' senaryosu psikoterapistlerde göreceli olarak daha düşük ikilem yaratmış olmakla birlikte, dört uyumsuz etik ikilem senaryosu da her iki grupta da yüksek ikilem yaratmıştır. Psikoterapistler, 'Askeriyeye giren borderline danışan' senaryosu hariç, diğer üç senaryoda, beklentimize paralel ve göreceli olarak daha deontolojik ağırlıkta kararlar vermişlerdir. 'Askeriyeye giren borderline danışan' senaryosunda ise kararların ağırlığı faydacılık doğrultusunda olsa da faydacı-deontolojik kararlar arasındaki yüzdelik fark düşüktür.

Süreç ayırıştırma yönteminde; uyumsuz etik ikilem senaryolarında faydacı davranışı ahlaken yanlış olarak nitelendiren katılımcıların, söz konusu senaryoların uyumlu versiyonlarında ilgili davranışı ahlaken doğru olarak değerlendirmeleri beklenmemektedir. Çünkü bahse konu durum senaryoların doğru anlaşılmadığına işaret etmektedir. Araştırmamızda bu şekilde senaryoları yanlış anlayan katılımcıların kaç kişi olduğu da incelenmiştir. İlgili katılımcı sayısının araştırmamızda çok düşük olduğu (psikoterapist grubunda 3 (%1.7)-6 (%3.4) kişi, psikoloji öğrencileri grubunda ise 11(%2.7)-38(%9.3) arasında değiştiği) görülmüştür. Söz konusu katılımcılardan alınan veriler şüpheli olmakla birlikte, ilgili veri sayısının düşük olması ve analiz sonuçlarını etkilemeyecek olması nedeni ile bahse konu veriler araştırmadan çıkarılmamıştır.

Temel analizler ve bulgular

Psikoterapist senaryolarının katılımcıların duygu durumları üzerindeki etkisini belirleyebilmek için her iki gruptaki katılımcıların PNDÖ-ilk ve PNDÖ-2 karşılaştırılmıştır. Psikoterapist grubunda; PNDÖ-2 pozitif puanlarının ($M= 2.64$ $SS= .77$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 2.84$, $SS= .73$) göre anlamlı olarak düştüğü, PNDÖ-2 negatif puanlarının ($M= 1.56$, $SS= .48$), lg10 dönüşümlü PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1.44$, $SS= .42$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(174)=5.54$, $p< .001$; $t(174)= -3.93$, $p< .001$).

Psikoloji öğrencileri grubunda ise PNDÖ-2 pozitif puanlarının ($M= 2.74$ $SS= .81$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 2.82$, $SS= .72$) göre anlamlı olarak düştüğü, ancak PNDÖ-2 negatif puanlarının ($M= 1.74$, $SS= .66$), PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1.76$, $SS= .62$) göre anlamlı olarak değişmediği bulunmuştur (sırası ile $t(404)=3.52$, $p< .001$; $p> .05$).

Geleneksel analize göre bulunan ortalama D/F puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları arasında her iki katılımcı grubunda da anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> .05$).

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum, maksimum değerleri ve ölçek güvenirlik düzeyleri Tablo 2’de, araştırma değişkenleri arasındaki korelasyonlar ise Tablo 3-a ve 3-b’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Değişkenlerinin Karşılaştırma Grubu Bazında Ortalama, Standart Sapma, Minimum, Maksimum Değerleri ve Ölçek Güvenirlik Düzeyleri

Değişken Adı	Psikoterapist Grubu				Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu			
	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.
PANAS-1ND	1,44	0,42	1	5	1,76	0,62	1	5
PANAS-2ND	1,56	0,48	1	5	1,74	0,66	1	5
PANAS-1PD	2,84	0,73	1	5	2,82	0,72	1	5
PANAS-2PD	2,64	0,77	1	5	2,74	0,81	1	5
Analitik Düşünce (CRT)	4,07	1,81	0	7	3,77	1,8	0	7
Makyavelizm	8,1	2,76	4	16	9,49	3,35	4	20
Psikopati	6,77	2,23	4	13	7,9	2,98	4	17
Empatik Düşünce	20,77	4,3	10	28	20,2	4,7	7	28
Faydacı Özgecilik	1781,25	1065	0	5000	2118,75	1125	0	5000
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F	1,63	0,27	1	2	1,42	0,31	1	2
(SAY) (F)	0,13	0,2	-0,5	0,75	0,1	0,25	-0,8	1
(SAY) (D)	0,73	0,28	0	1	0,48	0,33	0	1

Psikoterapist $N= 177$, Psikoloji lisans öğrencileri $N= 406$, Toplam $N= 583$.

Tablo 3-a. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar- Psikoterapist Grubu

	2	3	4	5	6	7	8
1-Analitik Düşünce (CRT)	-.02	-.06	.01	-.01	-.02	-.01	-.03
2-Makyavelizm		.37***	-.12	-.21**	.05	-.01	.03
3-Psikopati			-.36***	-.08	-.01	.02	.01
4-Empatik Düşünce				.23**	-.10	.01	-.17*
5-Faydacı özgecilik senaryosu					-.05	.04	-.04
6-F/D ort. (Geleneksel Yöntem)						-.35***	.83***
7- (F) Süreç ayrıştırma							.19*
8- (D) Süreç ayrıştırma							

N= 177, *** $p \leq .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 3-b. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar Değerleri- Psikoloji Öğrencileri Grubu

	2	3	4	5	6	7	8
1-Analitik Düşünce (CRT)	.15**	.10*	.02	-.11*	.08	.11*	.10*
2-Makyavelizm		.36***	-.19***	-.12*	-.08	.09	-.03
3-Psikopati			-.41***	-.06	.01	-.04	.01
4-Empatik Düşünce				.15**	-.05	.06	-.02
5-Faydacı özgecilik senaryosu					-.02	-.05	-.04
6-F/D ort. (Geleneksel Yöntem)						-.30***	.86***
7- (F) Süreç ayrıştırma							.17***
8- (D) Süreç ayrıştırma							

N= 177, *** $p \leq .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Her iki katılımcı grubunda da geleneksel yöntemle göre hesaplanan F/D ortalama puanı, süreç ayrıştırma yöntemi (SAY) ile hesaplanan (F) puanı ile negatif, (D) puanı ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. Her iki grupta da (SAY) (F) ve (D) puanları arasında düşük pozitif ilişki bulunmuştur.

Psikoterapist grubunda, duygusal empati, sadece SAY (D) karar alma eğilimi ile düşük negatif korelasyon göstermiştir. Psikoloji öğrencileri grubunda ise duygusal empati ile geleneksel yöntemle hesaplanan D/F ve SAY (D) puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Duygusal empati ile (SAY) (F) puanları arasında ise her iki grupta da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Psikoterapist grubunda geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi ve (SAY) (F) karar alma eğilimleri ile analitik düşünme arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Psikoloji öğrencileri grubunda ise analitik düşünme eğilimi hem (SAY) (F) hem de (SAY) (D) puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık puanları ile ise aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Her iki grupta da geleneksel analizde psikopatik, makyavelist ve faydacı özgecilik eğilimleri ile faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Süreç ayrıştırma analizinde de her iki grup için geleneksel analiz sonuçlarına paralel bulgulara ulaşılmıştır.

Psikoterapist grubunda, geleneksel analizdeki D/F eğilimleri ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) sonuçları ile empatik düşünce, Makyavelizm, psikopati, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimleri arasında bir istisna dışında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Duygusal empati ile (SAY) (D)- Psikoterapist arasındaki ilişkinin tekli oluşu ve ilgili korelasyonun .20'den düşük olması nedeni ile regresyon analizlerinin raporlanmasına gerek duyulmamıştır. Psikoloji öğrencileri grubunda da benzer bir durum söz konusudur.

Grupların Karşılaştırılmasına İlişkin Analizler

Psikoterapist ve psikoloji lisans öğrencileri gruplarının verileri, tekli ve çoklu uç değer analizleri sonucunda, uç değerlerden arındırılmış halleri ile birleştirilerek hipotezlerimize konu değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda, karekök ve/veya lg10 dönüşümü yapılmış olan değişkenlerin, ilgili dönüşüm işlemleri öncesindeki değerleri esas alınmıştır. Normal dağılıma uyan değişkenler için karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi, normal dağılıma uymayan (SAY) (D) puanı için ise ilgili parametrik olmayan test kullanılarak yapılmıştır. Psikoloji lisans öğrencilerinin psikoterapistler ile olan ortalama yaş farkı göz önünde bulundurularak, 'yaş' değişkeni kovaryant olarak değerlendirilmiş ve tek yönlü varyans analizi ile yapılan karşılaştırmalarda, ilgili değişkenin etkisi ANCOVA analizleri ile ayrıca kontrol edilmiştir.

Duygusal empati, makyavelizm ve psikopati eğilimlerinin gruplar arası farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü ANOVA analizi ile test edilmiştir. Levene testi sonuçları, gruplar arası varyansın homojenliğine ilişkin varsayımı duygusal empati değişkeni için teyit etmiştir ($p > .05$). Levene test sonuçlarına göre, Makyavelizm ve psikopati değişkenleri açısından gruplar arası varyanslar homojen değildir ($p \leq .001$).

Grup türünün duygusal empati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır, $p > .05$. Psikoterapist grubunun duygusal empati düzeyi ile ($M = 20.77$, $SS = 4.39$) psikoloji lisans öğrencileri grubunun duygusal empati düzeyi ($M = 20.20$, $SS = 4.70$) arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol edildiğinde de grup türünün duygusal empati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır, $F(1,583) = .21$, $p = .64$.

Grup türünün Makyavelizm ve psikopati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur, $F(1,583) = 24.12$, $p < .001$, $\eta^2 = .07$ ve $F(1,583) = 20.61$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$. Psikoloji lisans öğrencileri grubunun hem Makyavelist eğilimleri ($M = 9.49$, $SS = 3.35$), hem de psikopati eğilimleri ($M = 7.90$, $SS = 2.98$), psikoterapist grubunun Makyavelist ($M = 8.10$, $SS = 2.76$) ve psikopatik ($M = 6.77$, $SS = 2.23$) eğilimlerinden anlamlı olarak yüksektir.

Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol edildiğinde de Makyavelizm ve psikopati değişkenlerine ilişkin sonuçlarda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Makyavelizm değişkeni için; $F(1,583) = 7$, $p < .01$, $\eta^2 = .012$, düzeltilmiş ortalamalar; psikoterapist grubu ($M = 8.07$, $SS = 2.77$), öğrenci grubu ($M = 9.50$, $SS = 3.34$) olarak gerçekleşmiştir. Psikopati değişkeni için; $F(1,583) = 11.82$, $p = .001$, $\eta^2 = .02$, düzeltilmiş ortalamalar; psikoterapist grubu ($M = 6.76$, $SS = 2.24$), öğrenci grubu ($M = 7.90$, $SS = 2.98$) olarak gerçekleşmiştir.

Gruplar arası faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri (SAY) (D) puan dağılımının normal dağılıma uymaması nedeni ile Kruskal Wallis testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Kruskal Wallis testi, psikoterapist grubunun geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F ve (SAY) (D) puanlarının psikoloji lisans öğrencileri grubundan yüksek olduğunu (sırası ile, $\chi^2(1) = 57.95$, iki uçlu $p < .001$, $\chi^2(2) = 69.08$, iki uçlu $p < .001$), (SAY) (F) puanlarına ilişkin olarak da ilgili gruplar arasında fark bulunmadığını, $\chi^2(1) = 3.40$, iki uçlu $p = .065$, ortaya koymuştur. Karşılaştırmaya konu değişkenlerin gruplar bazındaki ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Bazı araştırmacılar, parametrik olmayan testlerin istatistiki gücünün parametrik testlere göre daha düşük olması nedeni ile parametrik olmayan testler ile yapılan analizlerin parametrik testler ile tekrarlanarak sonuçların uyumunun karşılaştırılmasını önermektedir (Howitt ve Cramer, 2014). Bu kapsamda, Kruskal Wallis testi ile yapılan analizler tek yönlü ANOVA analizi ile tekrarlanmış ve tüm sonuçların örtüştüğü görülmüştür. Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol altına alındığında da tek yönlü ANOVA analizi sonuçlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Bahse konu analizlere ek olarak, TPD Etik İlkeler Kılavuzunu okuyan psikoterapistler ile ilgili kılavuzu okumayan psikoloji lisans öğrencilerinin hem geleneksel hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma puanları bağımsız gruplar t test analizi ile karşılaştırılmıştır. İlgili analiz sonuçları, iki grubun her iki hesaplama yöntemine (geleneksel ve süreç ayırıştırma) göre de deontolojik karar alma puanlarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını (sırası ile $t(421) = 6.59$, $p < .001$; $t(419) = 7.78$, $p < .001$); psikoterapist grubunun hem geleneksel yöntem ile ($M = 1.65$, $SS = .26$), hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile ($M = .75$, $SS = .26$) hesaplanan deontolojik karar alma puanlarının

psikoloji lisans öğrencilerinininkinden (sırası ile $M= 1.44$, $SS= .32$; $M= .49$, $SS= .34$) daha yüksek olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, psikoterapi etiği dersini alan psikoterapistlerin, her iki yönetime göre hesaplanan deontolojik karar alma puanları, ilgili dersi almamış olan psikoloji lisans öğrencilerinininki ile bağımsız gruplar t testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Söz konusu analiz sonuçları, iki grubun her iki hesaplama yöntemine (geleneksel ve süreç ayrıştırma) göre de deontolojik karar alma puanlarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını (sırası ile $t(457)=5.64$, $p< .001$; $t(455)= 6.94$, $p< .001$); psikoterapist grubunun hem geleneksel yöntem ile ($M= 1.61$, $SS= .27$), hem de süreç ayrıştırma yöntemi ile ($M= .72$, $SS= .28$) hesaplanan deontolojik karar alma puanlarının psikoloji lisans öğrencilerinininkinden (sırası ile $M= 1.44$, $SS= .32$; $M= .50$, $SS= .34$) daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmamızın başlangıç noktası, gerek yurt içi, gerekse yurt dışı literatürün psikoterapinin temel ayaklarından biri olan psikoterapötik etik konusunda oldukça kısıtlı sayıda, daha çok betimleyici nitelikte araştırma içermesi ve psikoterapistlerin etik karar süreçlerini etkileyen faktörlerin, özellikle de duygusal etmenlerin ve kişilik eğilimlerinin tespitine ilişkin araştırmalar açısından klinik psikoloji literatürünün halen çok bakir bir alan olmasıdır. Bu kapsamda, etik karar ve yargıları genel olarak çok daha detaylı araştırmalar ile ele alan ahlak psikolojisi literatürü ve duygular ile karar alma dinamiklerinin ilişkisini inceleyen literatürden faydalanarak psikoterapistlerin etik kararlarının duygular ve psikopati, empati vb. kişilik eğilimleri ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Ahlak psikolojisi alanında yapılan çalışmalar ile paralellik kurarak bu alandaki bilgi birikiminden yararlanabilmek için Kumova ve Bahçekapılı (2020) tarafından tespit edilen, psikoterapistlerin etik kararlarının deontolojik/faydacı olarak ayrıştırılarak ölçümlendiği yüksek etik ikilem senaryoları kullanılmıştır.

İlintisel bir çalışma ile psikoterapistlerin, psikoterapist ikilemlerindeki faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencileri karşılaştırılmıştır. Her iki grupta da katılımcıların negatif duygu durumları ile hem geleneksel yöntemle hem de süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma eğilimleri arasında pozitif ilişki olacağı varsayılarak, ilgili hipotez gruplar bazında test edilmiştir. Söz konusu çalışmada katılımcıların duygu durumlarının yanı sıra, sıkça yurtdışı ahlak psikolojisi araştırmalarına konu olan empati, psikopati, analitik düşünme ve özgeci faydacılık gibi kişilik eğilimlerinin faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisi de incelenmiştir.

Araştırmamıza konu dört psikoterapist etik ikilem senaryosu her iki grupta da beklentimize paralel olarak yüksek ikilem yaratmıştır. Bahse konu senaryolar içerik olarak negatif duygu uyandıracak niteliktedir (birilerinin zarar görmesi). Psikoterapist grubunda, beklentimize paralel olarak ilişkili senaryoları okuduktan sonra katılımcıların negatif duygu durumlarında artış ve pozitif duygu durumlarında azalış görülmüştür. Psikoloji lisans öğrencilerinin ilgili etik ikilemlerini okuduktan sonra, pozitif duygu durumlarında azalış görülmekle birlikte, negatif duygu durumlarında anlamlı bir değişim olmamıştır. Negatif duygulardan üçünün yükselmesine karşın üçünün azalmasının, birbirini dengeleyerek, katılımcıların negatif duygu durumunda anlamlı bir değişiklik meydana gelmemesine yol açmış olması olası gözükmemektedir. İlgili senaryoların genel olarak katılımcılarda amaçlanan duygu durum değişikliğini gerçekleştirebildikleri görülmüştür.

Beklentimize (Hipotez 1) aykırı olarak, her iki grupta da katılımcıların duygu durumları ile gerek geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanları, gerekse süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuçlar gerek İkili İşlem Modeli (Greene ve ark., 2001) ile gerekse de literatürdeki, duyguların etik kararlar ile ilişkili olduğuna ilişkin araştırma sonuçları ile (ör.; Goldberg, Lerner ve Tetlock, 1999; Valdesolo ve DeSteno, 2006; Schnall, Haidt, Clore ve Jordon, 2008) örtüşmemektedir. Buna karşın literatürde halen akılcı ahlaki karar alma akımını savunan ve duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren az sayıda araştırmacı da mevcuttur (ör.; Royzman, Goodwin ve Leeman, 2011; McAuliffe, 2019).

Senaryoların psikoterapist katılımcıların negatif duygu durumlarını arttırmış, psikoloji öğrencilerininse en azından pozitif duygu durumlarını azaltmış olması, soruların gelişi güzel yanıtlanmadığına işaret etmektedir. Örneklemimizdeki kişi sayısının yeterli oluşu da göz önünde bulundurulduğunda, özellikli bir grup olan ve yazılı mesleki etik kurallar çerçevesinde karar alması beklenen psikoterapist grubunun, mesleki etik kararları verirken duygu durumlarından etkilenmeyen rasyonel bir tarz benimsiyor olabilecekleri düşünülen bir ihtimaldir. Psikoterapinin etik kuralları ve uygulamaları hakkında yeterli bilgi-deneyim sahibi olmayan psikoloji öğrencileri grubumuzun ise, mesleki etik kararları verirken daha çok rasyonel akıl yürütme süreçlerinden faydalanmaya çalışmış olmalarının olası olduğu düşünülmüştür.

Hem geleneksel hem de süreç ayrıştırma analizinde, beklentimize (Hipotez 3) paralel olarak, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerine göre daha yüksektir. Bunun yanı sıra, TPD etik İlkeler

Kılavuzunu okuyan psikoterapistlerin her iki yönetime göre hesaplanan deontolojik karar alma eğilimleri de ilgili kılavuzu okumayan psikoloji lisans öğrencilerinininkinden yüksektir. Benzer şekilde, psikoterapi etiği dersini almış olan psikoterapistler, söz konusu dersi almayan psikoloji lisans öğrencilerine göre, daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermişlerdir. Söz konusu durumun, ilgili senaryolarda deontolojik kararların çerçevesini oluşturan TPD Etik İlkeler Yönetmeliğinin psikoloji öğrencileri tarafından yeterince bilinmemesinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir (psikoloji lisans öğrencilerinin %26.8'i TPD Etik İlkeler Yönetmeliğini okuduğunu, %24.6'sı ise psikoterapi etiğine ilişkin eğitim aldığını belirtmiştir). Söz konusu oranlar psikoterapistlerde ise sırası ile %74 ve %89.3'dür. Süreç ayırıştırma analizindeki faydacı karar alma eğilimleri açısından ise ilgili iki grup farklılaşmamıştır.

Araştırmamıza konu grupların empati düzeylerini karşılaştırmaya ilişkin analiz sonuçları, psikoterapist grubunun duygusal empati düzeyinin psikoloji öğrencileri grubundan anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermiştir. Söz konusu bulgular, psikoloji lisans öğrencileri grubunun empati eğiliminin psikoterapist grubundan düşük olacağına ilişkin beklentimiz (Hipotez 9) ile de psikoterapistlerin empati eğiliminin meslek dışı gruplardan daha yüksek olduğunu gösteren literatür bulguları (ör.; Hassenstab ve ark. 2007; Machado ve ark., 1999) ile de örtüşmemektedir.

Ülkemizde gençlerin meslek seçimi üzerine yapılan araştırmalar; kişinin meslek seçiminde kişilik özellikleri, ilgi ve değerlerinin yanı sıra, iş bulma imkânı, mesleğin maddi ve statü/saygınlık açısından getirileri, ailenin beklenti ve istekleri (Kıyak, 2006), bağımsız çalışma isteği (Arslan, 2002), ailenin sosyo-ekonomik durumu (Yelken, 2008), üniversite sınavından alınan puan (Baltacı ve Üngören, 2010) gibi çok sayıda faktörün etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu kriterlerin öncelik sırası ise araştırmanın yapıldığı örnekleme göre değişkenlik göstermektedir (Aydemir, 2018). İlgili bulgularımız bu kapsamda ele alındığında, araştırmamızdaki psikoterapist grubunun empati düzeyinin psikoloji lisans öğrencilerine göre farklılık göstermemesinin, ülkemizdeki meslek seçimini etkileyen kriterlerin çeşitliliği ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür.

Grupların makyavelist ve psikopatik eğilimlerini karşılaştırmaya ilişkin analiz sonuçlarına göre ise, psikoloji lisans öğrencilerinin her iki kişilik eğilimi de psikoterapist grubundan yüksektir. Yaş değişkeni kontrol edildiğinde de ilgili sonuçlar değişmemiştir. Söz konusu sonuçlar beklentimiz ile (Hipotez 8) örtüşmektedir.

Psikoterapist grubunda, duygusal empati, SAY (D) karar alma eğilimi ile düşük negatif korelasyon göstermiştir. Psikoloji öğrencileri grubunda ise duygusal empati ile geleneksel yöntemle hesaplanan D/F ve SAY (D) puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu bulgular, duygusal empatinin hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermesine ilişkin beklentilerimiz (hipotez 2) ve ilgili literatür bulguları (ör.; Choe ve Min, 2011; Conway ve Gawronsky, 2013; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) ile uyumsuzdur. İlgili bulgu, duyguların ağır bastığı 1. tip zihinsel süreçler ile deontolojik karar alma eğiliminin, mantığın ve analitik düşüncenin hâkim olduğu 2. tip zihinsel süreçler ile de faydacı karar alma eğiliminin ilişkili olduğunu ileri süren İkili İşlem Modeli (Green ve ark., 2001) ile de örtüşmemektedir. Duygusal empati ile (SAY) (F) puanları arasında ise her iki grupta da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İlgili sonuç, beklentimiz (hipotez 6) ve literatür araştırma sonuçları ile uyumludur (Conway ve ark. 2018; Gawronsky ve Conway, 2013).

Psikoterapist grubunda geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi ve (SAY) (F) karar alma eğilimleri ile analitik düşünme arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Söz konusu durum, hem analitik düşünme ile (SAY) (F) karar alma eğilimi arasındaki ilişkiye dair beklentimiz (hipotez 4), hem de süreç ayırıştırma yöntemine ilişkin literatür bulguları (ör.; Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) ile uyumsuzdur. Geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör.; Lee ve Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) ise analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmasına karşın ilgili değişkenler arasında araştırmamızda olduğu gibi anlamlı bir ilişki bulunmayan az sayıda araştırma da mevcuttur (ör., Royzman ve ark., 2015). Psikoloji öğrencileri grubunda ise çelişkili sonuçlar elde edilmiştir. Analitik düşünme eğiliminin (SAY) (F) puanları ile beklentimize paralel olarak pozitif korelasyon göstermesine karşın, ilgili eğilim ile geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun yanı sıra, beklentimize ve ilgili literatür bulgularına aykırı olarak psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) puanları ile analitik düşünme eğilimi arasında da pozitif ilişki olduğu görülmüştür.

Her iki grupta da geleneksel analizde psikopatik, ve makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç, hem beklentimiz ile (hipotez 7), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Bartels ve Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) ile uyumsuzdur. Süreç ayırıştırma analizinde de her iki grup için geleneksel analiz sonuçlarına paralel bulgulara ulaşılmıştır. İlgili sonuçlar, psikopati eğilimin hem deontolojik hem de faydacı karar alma ile negatif korelasyon göstermesine ilişkin beklentimiz (hipotez 6) ve literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile örtüşmemektedir. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm

değişkenine yer verilmemiştir. Süreç ayırıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, psikopati ölçeğimizin araştırmamızdaki güvenilirlik düzeyinin düşük ($r=.42$) oluşunun da bulgularımızı etkilemiş olabileceği düşünülmüştür.

Her iki grupta da faydacı özgecilik eğilimi ile geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuç, beklentimizle (hipotez 5) de Kahane ve ark., (2015)'in bulguları ile de örtüşmemektedir. Süreç ayırıştırma yöntemi ile yapılan analizde ise her iki grup için de geleneksel analiz sonuçlarına paralel bulgulara ulaşılmıştır. Bahse konu sonuçlar gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya çıkarabilmek için süreç ayırıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Psikoterapist grubunda; araştırmamıza konu kişilik eğilimleri (duygusal empati, faydacı özgecilik, Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme) ile ne geleneksel yöntem ile ne de süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanan faydacı /deontolojik karar alma puanları arasında, bir istisna dışında (analitik düşünme eğiliminin geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermesi) anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. Psikoloji öğrencileri grubu için de benzer bir durum söz konusudur. Bu durum, beklentilerimizle de ilgili literatür bulguları ile de örtüşmemektedir. Katılımcıların duygu durumlarının her iki senaryo tipinde de beklentilerimize paralel olarak değişmiş olması ve ilgili kişilik eğilimlerinin kendi aralarında tespit edilen ilişkilerin (örneğin; Makyavelizm ve psikopatinin kendi aralarında pozitif, duygusal empati ile negatif korelasyon göstermesi gibi) literatür ile uyumlu olması, katılımcıların araştırma sorularımızı gelişi güzel yanıtlamadıklarına işaret etmektedir. Bu kapsamda ilgili katılımcı grubunda gelecekte, sorumluluk (conscientiousness), duygusal kontrol vb. farklı kişilik eğilimleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyen farklı araştırmalar yapılmasının faydalı olabileceği düşünülmüştür.

Kişilik özelliklerine ilişkin yapılan analizlerde hem psikoterapist grubunda hem de psikoloji lisans öğrencileri grubunda benzer sonuçlara ulaşılmış olması, bu senaryo tipindeki kararlar ile ilişkili kişilik eğilimlerinin klasik ikilemlerdekinden farklı olduğuna ve gelecekte bunların neler olduğunu tespit etmeye dair farklı araştırmalar yapılmasının faydasına ilişkin düşüncelerimizi destekler niteliktedir.

Ülkemizde, psikoloji/psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) lisans ve klinik psikoloji yüksek lisans diplomasına veya alan dışı bir lisans diploması ile klinik psikoloji yüksek lisans ve klinik psikoloji doktora diplomasına sahip kişiler, klinik psikolog unvanı almaktadır. Araştırmamızın en büyük kısıtlılığı, klinik psikologların bağlı olduğu bir meslek odası ve faaliyetlerinin denetimine ilişkin bir meslek yasası bulunmaması nedeni ile çalışmamıza katılan psikoterapistlerin eğitim alt yapıları ve mesleki niteliklerine (deneyim, alınan akredite eğitimler, psikoterapi etiğine ilişkin bilgi sahibi olup olmama vb.) ilişkin verdikleri bilgilerin teyit edilememiş olmasıdır. İlgili kısıtlılığı azaltabilmek amacı ile katılımcılara, Türkiye'deki en profesyonel mesleki internet platformu olan linkedin üzerinden ulaşılmıştır. Bununla birlikte, muhtemelen psikoterapistlere linkedin üzerinden ulaşılmış olması farklı bir kısıtlılığa da neden olmuş olabilir. Çalışmamızdaki psikoterapist grubunun %63'ü, mesleki alt yapı gereklilik teamüllerine uygun olarak klinik psikolog unvanına sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Gerçekte ülkemizde psikoterapi hizmeti veren kişilerin yüzde kaçının klinik psikolog unvanına sahip olduğuna ilişkin olarak ise bildiğimiz kadarı ile herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye'de psikoterapi hizmeti veren grup içerisindeki klinik psikolog oranının, araştırmamızdakinden daha düşük olması da ortasıdır. Bu kapsamda, Türkiye'deki psikoterapistlerin mesleki yeterlilik alt yapısına ilişkin resmi çerçeve bir şekilde ortaya koymaya ilişkin farklı araştırmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Benzer şekilde; psikoloji lisans öğrencileri verilerinin 81 üniversite arasında 13 üniversiteden toplanabilmiş olması da örneklemimizin temsil gücünü azaltmaktadır. Söz konusu durum da katılımcı grupları arasında yapılmış olan karşılaştırmalı veri analizi bulgularının temkinli ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Araştırmamızda kullanılan psikopati alt ölçeğinin iki yarım güvenilirlik katsayısının düşüklüğü (.42- .62), veri toplamada kullandığımız Survey Monkey internet platformunun alt yapı kısıtları nedeni ile araştırmamızda kullanılan senaryolarda karşıt dengeleme tekniğinin uygulanamamış olması araştırmamızın diğer kısıtlılıklarıdır.

Araştırmamız, bildiğimiz kadarı ile "kesin doğru" ve "kesin yanlış" olarak ayırıştırılması zor olan etik kararlar kapsamında, psikoterapistlerin karar alma davranışlarına etki eden faktörlerin kapsamlı olarak incelendiği yurt içi ilk ve tek araştırmadır. Araştırmamızın hem literatürdeki ilgili boşluğu doldurmak, hem de danışan ruh sağlığı üzerinde etkili söz konusu karar alma dinamiklerini yukarıda açıklandığı üzere daha anlaşılır hale getirmek ve/veya gelecekte bu kapsamda yapılacak araştırmalar için yeni bir perspektif oluşturmak açısından oldukça önemli olduğuna inanıyoruz. Araştırmamız ayrıca, klinik psikoloji literatürü ile duygu-karar alma ve ahlak psikolojisi alanları arasında köprü vazifesi

gören ender çalışmalardan biridir. Ağırlıklı olarak Batı kültürlerinde yürütülen duygu-karar alma ilişkisi ve ahlak psikolojisi çalışmalarının bir sentezinin, Türk katılımcılardan oluşan bir örneklem üzerinde kurgulanmış olması açısından literatürdeki benzer nitelikteki çalışmalardan farklılık göstermektedir.

Kaynaklar

- Aktas, B., Yılmaz, O. ve Bahçekapılı, H. G. (2017). Moral pluralism on the trolley tracks: Different normative principles are used for different reasons in justifying moral judgments. *Judgment and Decision Making*, 12(3), 297-307.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6, 1-11.
- Austin, E. J., Farrelly, D., Black, C. ve Moore, H. (2007). Emotional intelligence, machiavellianism and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences*, 43(1), 179-189.
- Avramova, Y. R. ve Inbar, Y. (2013). Emotion and moral judgment. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 4(2), 169-178.
- Aydemir, L. (2018). Üniversite öğrencilerinin meslek tercihlerini belirleyen faktörlere yönelik bir inceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 713-723.
- Bahçekapılı, H. G. ve Yılmaz, O. (2017). The relation between different types of religiosity and analytic cognitive style. *Personality and Individual Differences*, 117, 267-272.
- Baltacı, F., Üngüren, E., Avsallı, H. ve Demirel, O. N. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin ve geleceğe yönelik bakış açıların belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-25.
- Bartels, D. M. ve Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121(1), 154-161.
- Beck, J. S. (2011). *Cognitive-behavior therapy: Basics and Beyond* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Bell, D. E. (1982). Regret in decision making under uncertainty. *Operations Research*, 30(5), 961-981.
- Blanchette, I. ve Richards, A. (2010). The influence of affect on higher level cognition: A review of research on interpretation, judgement, decision making and reasoning. *Cognition & Emotion*, 24(4), 561-595.
- Burns DD, Nolen-Hoeksema S (1992) Therapeutic empathy and recovery from depression in cognitive-behavioral therapy: A structural equation model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 441- 449.
- Choe, S. Y. ve Min, K. H. (2011). Who makes utilitarian judgments? The influences of emotions on utilitarian judgments. *Judgment and Decision Making*, 6(7), 580.
- Christensen, J. F. ve Gomila, A. (2012). Moral dilemmas in cognitive neuroscience of moral decision-making: A principled review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(4), 1249-1264.
- Clemente, M., Espinosa, P. ve Urrea, J. (2011). Ethical issues in psychologists' professional practice: Agreement over problematic professional behaviors among Spanish psychologists. *Ethics & Behavior*, 21(1), 13-34.
- Concato, J., Peduzzi, P., Holford, T. R. ve Feinstein, A. R. (1995). Importance of events per independent variable in proportional hazards analysis I. Background, goals, and general strategy. *Journal of Clinical Epidemiology*, 48(12), 1495-1501.
- Conley, J. A. (2013). An exploratory study: Perceptions of ethical behaviors among psychologists practicing in the Caribbean. *Ethics & Behavior*, 23(5), 396-409.
- Conte, H. R., Plutchik, R., Picard, S. ve Karasu, T. B. (1989). Ethics in the practice of psychotherapy: A survey. *American Journal of Psychotherapy*, 43(1), 32-42.
- Conway, P., & Gawronski, B. (2013). Deontological and utilitarian inclinations in moral decision making: a process dissociation approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(2), 216.
- Conway, P., Goldstein-Greenwood, J., Polacek, D. ve Greene, J. D. (2018). Sacrificial utilitarian judgments do reflect concern for the greater good: Clarification via process dissociation and the judgments of philosophers. *Cognition*, 179, 241-265.

- Crockett, M. J., Clark, L., Hauser, M. D. ve Robbins, T. W. (2010). Serotonin selectively influences moral judgment and behavior through effects on harm aversion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(40), 17433-17438.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSA Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Egan, G. (2013). *Student Workbook Exercises for Egan's The Skilled Helper*, (10th. ed). Monteray: Cengage Learning.
- Engeler, A. ve Yargıç, L. Ğ. (2007). Kişiler arası tepkisellik indeksi: Empatinin çok boyutlu ölçümü. *New Symposium Journal*, 45, 119-127.
- Fennig, S., Secker, A., Treves, I., Ben Yakar, M., Farina, J., Roe, D. ve Fennig, S. (2005). Ethical dilemmas in psychotherapy: Comparison between patients, therapists and laypersons. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 42(4), 251-257.
- Ferencz-Kaddari, M., Shifman, A. ve Koslowsky, M. (2016). Modeling psychologists' ethical intention: Application of an expanded theory of planned behavior. *Psychological Reports*, 118(3), 691-709.
- Fleischmann, A., Lammers, J., Conway, P. ve Galinsky, A. D. (2019). Paradoxical effects of power on moral thinking: Why power both increases and decreases deontological and utilitarian moral decisions. *Social Psychological and Personality Science*, 10(1), 110-120.
- Forgas, J. P. (1995). Mood and judgment: the affect infusion model (AIM). *Psychological Bulletin*, 117(1), 39-66.
- Gawronski, B., & Beer, J. S. (2017). What makes moral dilemma judgments "utilitarian" or "deontological"? *Social Neuroscience*, 12(6), 626-632.
- Gençöz T. Pozitif ve negatif duygu ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 2000; 15(46), 19-26.
- Glenn, A. L., Koleva, S., Iyer, R., Graham, J. ve Ditto, P. H. (2010). Moral identity in psychopathy. *Judgment and Decision Making*, 5(7), 497.
- Gibson, W. T. ve Pope, K. S. (1993). The ethics of counseling: A national survey of certified counselors. *Journal of Counseling & Development*, 71(3), 330-336.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M. ve Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral Judgment. *Science*, 293(5537), 2105- 2108.
- Grenyer, B. F. ve Lewis, K. L. (2012). Prevalence, prediction, and prevention of psychologist misconduct. *Australian Psychologist*, 47(2), 68-76.
- Haarhoff, B. A. (2006). The importance of identifying and understanding therapist schema in cognitive therapy training and supervision. *New Zealand Journal of Psychology*, 35(3), 126-131.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814-834.
- Harmon-Jones, E. ve Sigelman, J. (2001). State anger and prefrontal brain activity: Evidence that insult-related relative left-prefrontal activation is associated with experienced anger and aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 797.
- Hassenstab, J., Dziobek, I., Rogers, K., Wolf, O. T. ve Convit, A. (2007). Knowing what others know, feeling what others feel: a controlled study of empathy in psychotherapists. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195(4), 277-281.
- Howitt, D. ve Cramer, D. (2014). *Introduction to SPSS in Psychology*, (6th ed). Edinburgh: Pearson.
- Isen, A. M. ve Patrick, R. (1983). The effect of positive feelings on risk taking: When the chips are down. *Organizational Behavior and Human Performance*, 31(2), 194-202.
- Isen, A. M. ve Geva, N. (1987). The influence of positive affect on acceptable level of risk: The person with a large canoe has a large worry. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 39(2), 145-154.
- Jonason, P. K. ve Webster, G. D. (2010). The dirty dozen: A concise measure of the dark triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420.

- Kahane, G. (2015). Sidetracked by trolleys: Why sacrificial moral dilemmas tell us little (or nothing) about utilitarian judgment. *Social neuroscience*, 10(5), 551-560.
- Kahane, G., Everett, J. A., Earp, B. D., Farias, M. ve Savulescu, J. (2015). 'Utilitarian judgments in sacrificial moral dilemmas do not reflect impartial concern for the greater good. *Cognition*, 134, 193-209.
- Kant, I. (1785/1964). *Groundwork of the metaphysics of morals* (H. J. Paton, Trans.). New York: Harper & Row.
- Keijsers, G. P. J., Schaap, C. P. D. R. ve Hoogduin, C. A. L. (2000). The impact of interpersonal patient and therapist behavior on outcome in cognitive-behavior therapy: A review of empirical studies. *Behavior Modification*, 24(2), 264-297.
- Kıyak, S. (2006). Genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı kriterler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Koenigs, M., Young, L., Adolphs, R., Tranel, D., Cushman, F., Hauser, M. ve Damasio, A. (2007). Damage to the prefrontal cortex increases utilitarian moral judgments. *Nature*, 446(7138), 908-911.
- Koenigs, M., Kruepke, M., Zeier, J. ve Newman, J. P. (2011). Utilitarian moral judgment in psychopathy. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7(6), 708-714.
- Kohlberg, L. ve Kramer, R. (1969). Continuities and discontinuities in childhood and adult moral development. *Human Development*, 12(2), 93-120.
- Kumova, F. ve Bahçekapılı, H.G. (2020). Türk kültüründe yüksek ahlaki ikilem yaratan psikoterapist senaryoları ile klasik senaryolar: Duyguların faydacı/deontolojik kararlar ile ilişkisi. *Psikoloji Çalışmaları*.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46(8), 819.
- Lee, J. J. ve Gino, F. (2015). Poker-faced morality: Concealing emotions leads to utilitarian decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 126, 49-64.
- Lerner, J. S. ve Keltner, D. (2001). Fear, anger, and risk. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 146-159.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P. ve Kassam, K. S. (2015). Emotion and decision making. *Annual Review of Psychology*, 66, 799-823.
- Li, Z., Xia, S., Wu, X. ve Chen, Z. (2018). Analytical thinking style leads to more utilitarian moral judgments: An exploration with a process-dissociation approach. *Personality and Individual Differences*, 131, 180-184.
- Machado, P. P., Beutler, L. E. ve Greenberg, L. S. (1999). Emotion recognition in psychotherapy: Impact of therapist level of experience and emotional awareness. *Journal of Clinical Psychology*, 55(1), 39-57.
- Maner, J. K. ve Gerend, M. A. (2007). Motivationally selective risk judgments: Do fear and curiosity boost the boons or the banes? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 103(2), 256-267.
- McAuliffe, W. H. (2019). Do emotions play an essential role in moral judgments? *Thinking & Reasoning*, 25(2), 207-230.
- McHoskey, J. W., Worzel, W. ve Szyarto, C. (1998). Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 192.
- Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(3), 523-541.
- Mellers, B. A. (2000). Choice and the relative pleasure of consequences. *Psychological Bulletin*, 126(6), 910.
- Mellers, B. A., Schwartz, A., Ho, K. ve Ritov, I. (1997). Decision affect theory: Emotional reactions to the outcomes of risky options. *Psychological Science*, 8(6), 423-429.
- Meyer, A., Zhou, E. ve Shane, F. (2018). The non-effects of repeated exposure to the Cognitive Reflection Test. *Judgment and Decision Making*, 13(3), 246.
- Mill, J. S. (1861/1998). *Utilitarianism*. New York: Oxford University Press.
- Moore, A. B., Clark, B. A. ve Kane, M. J. (2008). Who shalt not kill? Individual differences in working memory capacity, executive control, and moral judgment. *Psychological Science*, 19(6), 549-557.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K. ve Ardic, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14.

- Pammi, V. C., Bandyopadhyay, D. ve Srinivasan, N. (2013). Role of affect in decision making. In *Progress in Brain Research* (Vol. 202, pp. 37-53). Elsevier.
- Paxton, J. M., Ungar, L. ve Greene, J. D. (2012). Reflection and reasoning in moral judgment. *Cognitive Science*, 36(1), 163-177.
- Patil, I., Zucchelli, M. M., Kool, W., Campbell, S., Fornasier, F., Calò, M. ve Cushman, F. (2020). Reasoning supports utilitarian resolutions to moral dilemmas across diverse measures. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563.
- Peduzzi, P., Concato, J., Feinstein, A. R. ve Holford, T. R. (1995). Importance of events per independent variable in proportional hazards regression analysis II. Accuracy and precision of regression estimates. *Journal of Clinical Epidemiology*, 48(12), 1503-1510.
- Peduzzi, P., Concato, J., Kemper, E., Holford, T. R. ve Feinstein, A. R. (1996). A simulation study of the number of events per variable in logistic regression analysis. *Journal of Clinical Epidemiology*, 49(12), 1373-1379.
- Pope, K. S., Tabachnick, B. G. ve Keith-Spiegel, P. (1987). Ethics of practice: The beliefs and behaviors of psychologists as therapists. *American Psychologist*, 42(11), 993.
- Raghunathan, R. ve Pham, M. T. (1999). All negative moods are not equal: Motivational influences of anxiety and sadness on decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 79(1), 56-77.
- Reynolds, C. J. ve Conway, P. (2018). Not just bad actions: Affective concern for bad outcomes contribute to moral condemnation of harm in moral dilemmas. *Emotion*, 18(7), 1009.
- Rogers, C. (1992). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 827-832.
- Royzman, E. B., Landy, J. F. ve Leeman, R. F. (2015). Are thoughtful people more utilitarian? CRT as a unique predictor of moral minimalism in the dilemmatic context. *Cognitive Science*, 39(2), 325-352.
- Schwarz, N. ve Clore, G. L. (1983). Mood, misattribution, and judgments of well-being: Informative and directive functions of affective states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(3), 513-525.
- Stagnaro, M. N., Pennycook, G. ve Rand, D. G. (2018). Performance on the Cognitive Reflection Test is stable across time. *Judgment and Decision making*, 13(3), 260.
- Strohming, N., Lewis, R. L. ve Meyer, D. E. (2011). Divergent effects of different positive emotions on moral judgment. *Cognition*, 119(2), 295-300.
- Sullivan, K. (2002). Ethical beliefs and behaviours among Australian psychologists. *Australian Psychologist*, 37(2), 135-141.
- Thomson, K. S. ve Oppenheimer, D. M. (2016). Investigating an alternate form of the cognitive reflection test. *Judgment and Decision Making*, 11(1), 99.
- Toplak, M. E., West, R. F. ve Stanovich, K. E. (2011). The Cognitive Reflection Test as a predictor of performance on heuristics and biases tasks. *Memory & Cognition*, 39, 1275-1289.
- Tubbs, P. ve Pomerantz, A. M. (2001). Ethical behaviors of psychologists: Changes since 1987. *Journal of Clinical Psychology*, 57(3), 395-399.
- Valdesolo, P. ve DeSteno, D. (2006). Manipulations of emotional context shape moral judgment. *Psychological Science-Cambridge*, 17(6), 476-477.
- Västfjäll, D., Peters, E. ve Slovic, P. (2008). Affect, risk perception and future optimism after the tsunami disaster. *Judgment and Decision Making*, 3(1), 64-72.
- Venkatesh, S. ve Lovibond, P. (2019). Is the unexamined professional life worth practicing? Factors influencing ethical practice in psychologists. *Ethics & Behavior*, 1-16.
- Vyskocilova, J. ve Prasko, J. (2013). Ethical questions and dilemmas in psychotherapy. *Activitas Nervosa Superior Rediviva*, 55(1-2), 4-11.
- Yelken, K. (2008). Orta öğretim son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerini ve meslek seçimini etkileyen faktörler: Sakarya il merkezi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.

- Wastell, C. ve Booth, A. (2003). Machiavellianism: An alexithymic perspective. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(6), 730-744.
- Watson, D., Clark, L.A. ve Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6):1063-1070.
- Wiech, K., Kahane, G., Shackel, N., Farias, M., Savulescu, J. ve Tracey, I. (2013). Cold or calculating? Reduced activity in the subgenual cingulate cortex reflects decreased emotional aversion to harming in counterintuitive utilitarian judgment. *Cognition*, 126(3), 364-372.
- Zajonc, R.B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35(2), 151-175.

Ekler

EK 1-PSİKOTERAPİST ETİK İKİLEM SENARYOLARI UYUMLU VERSİYONLAR

1-) SORUMSUZ HASTA- (SORUMSUZ GENİTAL HERPES HASTASI Uyumlu Versiyon):

Psikoterapi verdiğiniz danışanlarınızdan biri seansta size, korumasız cinsel ilişki ile bulaşan, kaşıntıya neden olan ve 15 günlük hap tedavisi ile tamamen iyileşen bir hastalığa yakalandığını anlatıyor. Doktorlar tarafından kendisine hap tedavisi süresince ereksiyon problemi yaşayabileceği söylendiğinden, tedavisini sürekli ertelediğini belirtiyor. Hastanız oldukça çapkın biri ve hastalığını bilmesine karşın çok sayıda partner ile korunmasız cinsel ilişkiye girmekten çekinmediğinden de size bahsediyor.

Çok sayıda kişinin kaşıntı sorununa neden olan bu cinsel hastalığa yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çok sayıda kişinin kaşıntı sorununa neden olan bu cinsel hastalığa yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

2-) HAKİMLİK SINAVINI KAZANAN SINIR DURUM KİŞİLİK BOZUKLUĞU OLAN DANIŞAN- (ASKERİYEDE GÖREVLENDİRİLECEK SINIR DURUM KİŞİLİK BOZUKLUĞU OLAN DANIŞAN Uyumlu Versiyon):

Sınır durum (borderline) kişilik bozukluğu olan bir danışana psikoterapi vermektесiniz. Danışanınızın sizinle terapiye başlamadan önce kendine zarar verme davranışları ve iki ciddi intihar girişimi olmuş. Ayrıca madde kötüye kullanımı öyküsü var. Bir yıllık başarılı bir terapi sürecinden sonra danışanınızın çok yol kat ettiğini ve gündelik işlevselliğini sürdürebileceğini düşünüyorsunuz.

Danışanınız size değerlendirmeleri geçerek hakim olarak görev yapmaya hak kazandığını, bu nedenle çok mutlu olduğunu ve bunu hayatında yeni bir sayfa açmak için bir fırsat olarak gördüğünü anlatıyor. Adalet Bakanlığı'nın danışanınızın psikiyatrik geçmişinden haberi yok ve onu sulh ceza hakimi (uzun süreli hapis cezası gerektirmeyen basit yaralama, taksirle zarar verme vb. suçlar ile ilgili davalara bakan hakim) olarak görevlendirecek.

Her ne kadar danışanınızın çok yol kat ettiğini düşünseniz de geçmiş öyküsü nedeni ile hatalı adli kararlar verebilecek olması sizi çok endişelendiriyor.

Danışanınızın hatalı adli kararlar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini Adalet Bakanlığı ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın hatalı adli kararlar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini Adalet Bakanlığı ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

3-) İÇKİ SORUNU OLAN ASİSTAN CERRAH- (İÇKİ SORUNU OLAN CERRAH Uyumlu Versiyon):

Yaklaşık 4 yıldır size psikoterapiye gelen asistan cerrah bir danışanınız var. Danışanınız özel bir hastanede uzman doktor gözetiminde kozmetik amaçlı küçük ameliyatlara giriyor. Danışanınız size son birkaç aydır normalden çok daha fazla içki içtiğini, hatta zaman zaman içkili iken ameliyata girdiğini anlatıyor, fakat bu durumun aranızda kalmasını istiyor.

Uzman doktor gözetiminde de olsa hastaların zarar görme olasılığını ortadan kaldırmak için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Uzman doktor gözetiminde de olsa hastaların zarar görme olasılığını ortadan kaldırmak için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşıyor mısınız?

Evet / Hayır

4-) ANEMİ- (KEMİK İLİĞİ Uyumlu Versiyon):

Psikoterapi verdiğiniz narsistik kişilik bozukluğu olan bir danışanınız var. Danışanınızın ablasının anemi hastalığı var. Bu hastalık nedeni ile kronik yorgunluk sorunu yaşıyor ve kendisine ara sıra kan nakli yapılması gerekiyor. Hastalıktan tamamen kurtulmasının tek yolu kemik iliği nakli olması. Şimdiye kadar bulunabilen tek uygun kemik iliği de danışanınıza ait. Ancak danışanınız, anne ve babasının ablasını daha çok sevdiğine ve kayırdığına inandığı için ondan nefret ediyor ve kemik iliğini vermeyi kesin bir dille reddediyor. Danışanınızın ablası yaşadığı kronik yorgunluk nedeni ile yeterli iş performansını gösteremiyor, sık sık iş değiştirmek zorunda kalıyor ve tek başına ilgilendiği üç küçük çocuğunu geçindirmekte ciddi sıkıntı yaşıyor.

Terapinizin bulunduğu aşamada danışanınız size büyük hayranlık besliyor ve sizin takdirinizi kazanabilmek için uğraşıyor. Danışanınızı manipüle ederek ablasına kemik iliğini vermesini sağlamanız mümkün.

Danışanınızın ablasının hayatındaki olumsuzlukları ortadan kaldırabilmek için danışanınızı manipüle ederek ikna etmeniz sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın ablasının hayatındaki olumsuzlukları ortadan kaldırabilmek için danışanınızı manipüle eder misiniz?

Evet / Hayır

THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOTHERAPIST'S MORAL DECISIONS AND EMOTIONS, PERSONALITY FEATURES

Filiz Kumova, Hasan G. Bahçekapılı

ABSTRACT

In clinical psychology literature, the topic of ethical decisions is limited to a couple of descriptive studies, with an exception of a single local study, exploring the conflicting issues that arise despite the existence of a professional moral code. Moreover, these studies investigated only demographic factors such as age, gender, experience etc., as possible correlates of these ethical decisions, but failed to propose consistent and meaningful results. The aim of the present study was to explore the relationship between psychotherapists' ethical decisions – emotions and personal tendencies. The deontological/utilitarian decision-making tendencies of psychotherapists in psychotherapist moral dilemmas were compared with those of undergraduate psychology students. The relationship between deontological/utilitarian decision-making tendencies and frequently used personality features in international moral psychology studies such as empathic concern, psychopathy, analytical thinking and altruistic utilitarianism was explored as well as the correlation between negative mood of the participants and deontological decision-making tendencies. Regarding both conventional and process dissociation analyses, research results revealed that there wasn't a significant relationship between mood of the participants in both groups and their deontological/utilitarian decision-making tendencies. Psychotherapists' deontological decision-making tendency was found to be higher than that of the students. Two groups were not differentiated on the basis of empathic concern but psychology students' both Machiavellist and antisocial tendencies were higher those the psychotherapists. Furthermore, the results indicated that investigated personality variables were not correlated with utilitarian/deontological decision-making tendencies in general independent of the calculation method used. These results seemed to indicate that the personality features related to moral decisions in these scenarios would be different than those of the classical moral dilemmas and further research is needed to explore these personality features.

Key Words: Psychotherapist moral dilemmas, deontology, utilitarianism, process dissociation analysis